

*Collet-Retkes Dorottya*¹

AZ ŐSHONOS KISEBBSÉGEK AKTUÁLIS HELYZETE FRANCIAORSZÁGBAN – A NYELVI CHARTA RATIFIKÁCIÓJÁNAK KÉRDÉSE ÉS A MOLAC-TÖRVÉNY

1 Bevezetés

Az őshonos kisebbségi nyelvek helyzete Franciaországban sajátos el-
lentmondásokkal terhelt. Miközben az ország területén számos, jelen-
tős történeti múlttal rendelkező regionális nyelvi közösség él, ezek jogi
státusza mindmáig bizonytalan maradt az alkotmányos keretek szűk
volta miatt. A francia alkotmányos rend az állami egység és a francia
nyelv elsődlegességének elveit helyezi előtérbe, ennek szűkítő értelme-
zése a francia politikai kultúrán belül pedig korlátozza a regionális
vagy kisebbségi nyelvek intézményes védelmének lehetőségét. A ta-
nulmány célja e sajátos alkotmányos és politikai környezet feltárása,
különös tekintettel arra, hogy Franciaország miért nem ratifikálta az
Európa Tanács 1992-es Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai
Chartáját, illetve, hogy milyen tényezők vezettek a 2021. május 21-én
elfogadott, a regionális nyelvek örökségének védelméről és népszerű-
sítéséről szóló 2021-641 sz. törvényhez (a továbbiakban Molac-törvény)
kapcsolódó reformkísérlet alkotmánytanácsai – alkotmánybírói – el-
utasításához. Jelen kutatás központi kérdése, hogy a francia alkotmá-
nyos modell mely elemei akadályozzák a regionális nyelvek hatékony
jogi védelmét, illetve milyen mértékben állnak szemben egymással a
kulturális pluralizmus európai normatív megközelítése és a francia ál-
lam nyelvpolitikai hagyománya.

A vizsgálat egyértelmű kutatási hézagra reagál. Bár a francia
nyelvpolitika és alkotmányjog kisebbségi vonatkozása régóta tárgya

¹ Doktoranda, Károli Gáspár Református Egyetem, Állam-és Jogtudományi Dok-
tori Iskola.

a szakirodalomnak, a Nyelvi Charta ratifikációs kísérleteinek részletes parlamenti elemzése, valamint a Molac-törvény keletkezéstörténetének és alkotmányossági kontrolljának együttes vizsgálata eddig nem kapott átfogó feldolgozást magyar nyelven. A tanulmány ezért a történeti, politikai és jogi összefüggéseket integrált módon mutatja be, és amellet érvel, hogy a strukturális akadályok fennmaradása nem pusztán belpolitikai következményekkel jár, hanem szűkíti az európai szintű kisebbségvédelmi együttműködés lehetőségeit is. Az elemzés igyekszik hozzájárulni a francia nyelvpolitika aktuális fejleményeinek értelmezéséhez, és egyben rávilágít arra, hogy a regionális nyelvek védelmének kérdése nem csupán kulturális, hanem alkotmányos jelentőségű.

2 Módszertan és hipotézis

A tanulmány jogdogmatikai megközelítést alkalmaz, amely a releváns alkotmányos rendelkezések, alkotmánytanácsai döntések, parlamenti viták, valamint a Nyelvi Charta és a Molac-törvény keletkezéstörténetének és tartalmának vizsgálatára épül. A kutatás módszertani alapját a francia alkotmányjogi érvelések és precedensek elemzése, a parlamenti jegyzőkönyvek kvalitatív tartalomelemzése, továbbá a nemzetközi kisebbségvédelmi normák és a francia jogrend közötti normatív feszültségek feltárása képezi. A tanulmány hipotézise szerint Franciaország centralizált nyelvpolitikája és az alkotmányos keretekhez kapcsolódó következetesen egységelvű alkotmánytanácsai értelmezések olyan strukturális korlátot hoznak létre, amely nemcsak a regionális nyelveknek a Franciaországon belüli intézményes megerősítését akadályozza, hanem az uniós szintű kisebbségvédelmi kezdeményezések lehetőségét is jelentősen szűkítik.

3 A Franciaországra vonatkozó kisebbségvédelmi jogszabályi környezet

3.1 Áttekintés

A Franciaországra is érvényes nemzeti kisebbségvédelemre vonatkozatható, tág értelemben vett nemzetközi szabályrendszer alapjaként tekinthetők az ENSZ Alapokmány,² az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata,³ valamint a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának⁴ diszkriminációt tiltó cikkei. Kiemelést érdemel, hogy utóbbi a kisebbségek jogait is védeni hivatott a 27. cikkelyben:

„Olyan államokban, ahol nemzeti, vallási vagy nyelvi kisebbségek élnek, az ilyen kisebbségekhez tartozó személyektől nem lehet megtagadni azt a jogot, hogy csoportjuk más tagjaival együttesen saját kultúrájuk legyen, hogy saját vallásukat vallják és gyakorolják, vagy hogy saját nyelvüket használják.”

Franciaország az Alkotmány 2. cikkelyére alapozva kizárta a fenti rendelkezés alkalmazását,⁵ arra hivatkozva, hogy Franciaországban nincsenek ilyen kisebbségek. Az ENSZ Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Bizottsága hiába kérte 2008-ban Franciaországtól, hogy vizsgálja felül álláspontját.⁶ Akkor a Bizottság aggodalmát fejezte ki amiatt, hogy a francia állam területén élő kisebbségek nem részesülnek hivatalos elismerésben, míg a kulturális jogok tekintetében megjegyezte,

² 1. cikk 3. bekezdés.

³ 2. és 26. cikkelyek.

⁴ 2. és 26. cikkelyek.

⁵ Ahogy a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányához fűzött francia állami deklaráció leszögezi: „In the light of article 2 of the Constitution of the French Republic, the French Government declares that article 27 is not applicable so far as the Republic is concerned.” Letöltés helye: <https://indicators.ohchr.org/>, letöltés ideje: 2025.12.09.

⁶ Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Bizottsága, 2008. április 28.-május 16., Negyvenedik ülés, Országok által benyújtott beszámoló vizsgálatán nyugvó jelentés – Franciaország, Záró megjegyzések, E/C.12/FRA/CO/3 2008. június 9., 50. és 51. pont, Letöltés helye: <https://www.ohchr.org/>, letöltés ideje: 2025.12.09.

hogy e jogok egy része – különösen a kisebbségi nyelv használatához való jog – csak a kisebbségi csoport más tagjaival közösségben gyakorolható.⁷ A Bizottság aggodalommal állapította meg azt is, hogy Franciaország nem tett kellő erőfeszítéseket a regionális és kisebbségi nyelvek, valamint kulturális örökségek megőrzése és előmozdítása terén, illetve kinyilvánította, hogy az elismerés, illetve hivatalos státusz hiánya – a beérkezett információk szerint – hozzájárult a regionális és kisebbségi nyelvek beszélőinek számában tapasztalható folyamatos csökkenéshez.⁸

A Bizottság – miközben tudomásul vette, hogy a kisebbségi csoportok vagy kollektív jogok elismerése a részes állam alkotmányával összeegyeztethetetlennek minősül – hangsúlyozta, hogy a törvény előtti egyenlőség elve és a megkülönböztetés tilalma önmagukban nem mindig elegendők az emberi jogok, különösen a gazdasági, szociális és kulturális jogok hatékony és egyenlő feltételek melletti gyakorlásának biztosításához a kisebbségi csoportok tagjai számára. Ennek megfelelően azt ajánlotta Franciaországnak, hogy fontolja meg álláspontjának felülvizsgálatát a kisebbségekkel kapcsolatban, és hivatalosan ismerje el a területén élő valamennyi kisebbségi csoport kulturális sokszínűségének védelme iránti szükségletet, összhangban a Gazdasági, szociális és kulturális jogok nemzetközi egyezségokmányának 15. cikkével.

E tekintetben a Bizottság azt ajánlotta, hogy Párizs vonja vissza a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 27. cikkéhez, valamint a Gyermekek jogairól szóló egyezmény 30. cikkéhez tett fenntartásait; és fontolja meg az Európa Tanács Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló Keretegyezménye, továbbá a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája ratifikálását.⁹

Európai viszonylatban az Európa Tanács 1992-es Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája (Charta, Nyelvi Charta), valamint a Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló, 1995. február 1-jén kelt Keretegyezmény kulcsfontosságú eszközei az európai nemzeti kisebbségek védelmének, azonban a kisebbségvédelem eltérő elemeire

⁷ Uo. 29. pont.

⁸ Uo. 30. pont.

⁹ Uo. 50. pont

fókuszálnak. Utóbbi széles körben védi a sajátos etnikai, kulturális, vallási vagy nyelvi jellegzetességekkel bíró kisebbségek kulturális, nyelvi, vallási és szociális jogait. A Charta ezzel szemben a regionális és kisebbségi nyelvek védelmére összpontosít, célja a nyelvi örökségek megőrzése. A Charta a kisebbségi nyelveket olyan nyelvekként határozza meg, amelyeket „egy állam egy adott területén belül hagyományosan használnak az adott állam állampolgárai, akik számszerűen kisebb csoportot alkotnak, mint az állam többi lakossága”; és olyan nyelvek, amelyek „különböznek az adott állam hivatalos nyelvétől/nyelveitől; nem tartoznak ide az állam hivatalos nyelvének vagy nyelveinek különféle nyelvjárásai, sem a bevándorlók nyelvei.”¹⁰

A Nyelvi Charta az egyetlen jogilag kötelező érvényű nemzetközi egyezmény, amely kizárólag a regionális és kisebbségi nyelvek védelmét és támogatását célozza. A Charta előírásai több mint 200 nyelvi közösség mintegy 80 nyelvére vonatkoznak. 2025-ben az Európa Tanács negyvenhét részes állama közül huszonöt ratifikálta az egyezményt, míg további nyolc állam – köztük Franciaország – csak aláírta, tizenégy részes állam pedig nem írta alá.¹¹

3.2 A Nyelvi Charta ratifikációja körüli franciaországi viták

A Nyelvi Charta aláírását megelőzően Franciaország Legfelső Közigazgatási Bírósága, az Alkotmánytanács, a kormány kérésére megvizsgálta a Nyelvi Charta és az Alkotmány összeférhetőségét. 1996. szeptember 24-i nem kötelező erejű véleményében¹² a testület arra a következtetésre jutott, hogy a Charta ratifikációja csak az Alkotmány előzetes módosításával lehetséges. Megállapította, hogy a Charta 9. és 10. cikkei valós jogot biztosítanak a regionális vagy kisebbségi nyelvek használatára a bíróságokkal és az adminisztratív hatóságokkal

¹⁰ Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája, 1. cikk a) pont.

¹¹ Európa Tanács honlapja: <https://www.coe.int/en/web/european-charter-regional-or-minority-languages/signatures-and-ratifications?>, letöltés ideje: 2025.12.09.

¹² Conseil d'État, Avis n° 245.722 du 24 septembre 1996, relatif à l'adhésion de la France à la Charte européenne des langues régionales ou minoritaires.

folytatott kapcsolatokban, ami ellentétben állna az Alkotmány 2. cikkével („a Köztársaság nyelve a francia”).

A kormány számára három kormány megbízotti – Bernard Poignant szocialista politikus,¹³ Guy Carcassonne alkotmányjogász¹⁴ és Bernard Cerquiglini¹⁵ nyelvész – előkészítő jelentés is készült, melyek nyomán Franciaország 1999. május 7-én aláírta a Chartát, azonban az aláíráshoz értelmező nyilatkozatot fűzött. Ez korlátozta többek között a „csoport” fogalmának használatát, a közigazgatásban a francia nyelv kötelező alkalmazását, valamint a regionális nyelvi oktatás fakultatív jellegét. A francia fél a Charta III. része 39 pontjának jövőbeli alkalmazását vállalta volna, főként az oktatás (8. cikk), a média (11. cikk), a kulturális tevékenységek (12. cikk) és a gazdasági-szociális élet (13. cikk) terén.

Ezt követően május 20-án Jacques Chirac köztársasági elnök az 1958-as Alkotmány 54. cikke alapján – amely előírja, hogy nemzetközi szerződések ratifikálása előtt kérhető alkotmányossági vizsgálat, ha szükséges a ratifikációhoz alkotmánymódosítás – az Alkotmánytanácshoz fordult. Az Alkotmánytanács végül június 15-én kimondta,¹⁶ hogy a Charta bizonyos rendelkezései ellentétesek a Köztársaság oszthatatlanságával, a francia nép egységességével és a törvény előtti egyenlőséggel.¹⁷ Emiatt a tényleges parlamenti ratifikációs folyamat nem indult el. A Nemzetgyűlés és a Szenátus előtt nem került sor klaszszikus ratifikációs vitára, mert a kormány – az alkotmányossági akadály miatt – nem terjesztett be erre irányuló törvényjavaslatot. Lionel Jospin miniszterelnök javaslatot tett ugyan az alkotmánymódosításra,¹⁸ ezt azonban a köztársasági elnök ellenezte. Jacques Chirac saját elmondása szerint nem akarta vállalni, hogy a ratifikáció érdekében olyan alkotmánymódosítást kezdeményezzen, mely sértené a Köztársaság

¹³ Poignant 1998.

¹⁴ Carcassonne 1998.

¹⁵ Cerquiglini 1999.

¹⁶ Conseil constitutionnel, Décision n° 99-412 DC, 1999. június 15., „Charte européenne des langues régionales ou minoritaires”

¹⁷ *Uo.*

¹⁸ Déclaration de M. Lionel Jospin, Premier ministre, en réponse à une question sur la décision du Conseil constitutionnel sur la charte européenne des langues régionales, à l'Assemblée nationale le 23 juin 1999, Letöltés helye: <https://www.vie-publique.fr/>, letöltés ideje: 2025.12.09.

alapvető értékeit. Az elnöki álláspont szerint alkotmánymódosítás és a nemzet egységének veszélyeztetése nélkül is lehetséges elismerni a regionális nyelvek kulturális örökségben betöltött szerepét.¹⁹

Az Alkotmánytanács a 1999. évi döntésében három korábbi határozatára támaszkodott. A Korzika státuszáról szóló 1991. évi döntésben²⁰ a testület elutasította a „korzikai nép” jogi elismerését, és az oktatás kötelező korzikai nyelvi elemét is alkotmányellenesnek minősítette, arra hivatkozva, hogy a Köztársaság egysége és a polgárok egyenlősége nem engedi meg a kollektív nyelvi jogok ilyen formáját. A francia nyelv használatáról rendelkező 1994. évi határozat²¹ már árnyaltabban viszonyult a kérdéshez: elismerte a regionális nyelvek létét és használatát, sőt megengedte a jogi és közigazgatási szövegek fordítását is, ugyanakkor világossá tette, hogy a franciától eltérő nyelv használata nem lehet kötelező erejű jog. A Francia Polinézia autonómia-statútumát érintő 1996. évi döntés²² tovább finomította a nyelvhasználati kereteket azzal, hogy meghatározta a közigazgatásban és az állami szolgáltatásokban követendő szabályokat, és kimondta: a magánszemélyek nem támaszthatnak jogi igényt arra, hogy a francia mellett más nyelvet használjanak. Ez a három döntés együtt rajzolta ki azt a precedensrendszert, amelyben az Alkotmánytanács a francia nép egységét és a francia nyelv alkotmányban rögzített elsődlegességét tekintette irányadónak, és amely alapján végül a Charta ratifikációját is alkotmányellenesnek minősítette.

A Charta, amely a preambulum mellett öt részből áll (I. rész: általános rendelkezések, II. rész: célkitűzések és elvek, III. rész: 98 intézkedés a regionális vagy kisebbségi nyelvek használatának elősegítésére a közügyekben, IV. rész: végrehajtási rendelkezések, V. rész: záró

¹⁹ Langues régionales: Jacques Chirac refuse une révision de la Constitution., *Les Echos*, 1999.június 24., Letöltés helye: <https://www.lesechos.fr/>, letöltés ideje: 2025.12.09.

²⁰ Conseil constitutionnel, Décision n° 91-290 DC, 1991. május 9., „Loi portant statut de la collectivité territoriale de Corse”

²¹ Conseil constitutionnel, Décision n° 94-345 DC, 1994. július 29., „Loi relative à l’emploi de la langue française”

²² Conseil constitutionnel, Décision n° 96-373 DC, 1996. április 9., „Loi organique portant statut d’autonomie de la Polynésie française”

rendelkezések), az Alkotmánytanács szerint normatív hatállyal bír a II. rész tekintetében, mivel az a területén gyakorolt valamennyi regionális vagy kisebbségi nyelvre kiterjed, nem csupán azokra, amelyeket Franciaország a III. részben vállalt.

A III. részben a Charta előírja, hogy minden állam legalább 35 paragrafust alkalmazzon a 98-ból, meghatározott területeken (oktatás, kulturális tevékenységek, igazságszolgáltatás, közigazgatás, média, gazdasági és társadalmi élet). Franciaország a 98-ból 39 paragrafust vállalt, ami az Alkotmánytanács kontrollja szempontjából releváns volt.

A francia kormány ugyan egy értelmező nyilatkozatot csatolt az aláíráshoz, amely a Charta egyes rendelkezéseinek értelmezését határozta meg a francia Alkotmány fényében, az Alkotmánytanács azonban külön vizsgálta a Charta rendelkezéseit, függetlenül a nyilatkozat jogi hatályától.

A releváns alkotmányos normákra hivatkozva az Alkotmánytanács megállapította, hogy a Francia Köztársaság oszthatatlan, laikus, demokratikus és szociális állam; az állampolgárok egyenlők a törvény előtt, és nincs semmiféle kollektív jog a népesség bizonyos csoportjai számára. Ezen alapelvek szerint nem ismerhetők el kollektív nyelvi jogok sem területi, sem csoportok szerinti alapon.

A Charta preambulának negyedik bekezdése és az I. rész 1. cikke által definiált jog, miszerint minden személy jogosult a regionális vagy kisebbségi nyelv használatára a magán- és a közügyekben, az Alkotmánytanács szerint sérti az oszthatatlanság, az egyenlőség és a francia nép egységének alkotmányos elveit. Különösen problémásnak ítélték, hogy a Charta kollektív jogokat köthetne területekhez és nyelvi csoportokhoz, valamint, hogy a nyelvek használata a közügyekben – beleértve a bíróságokat és a közigazgatási szerveket – jogilag garantált lenne. Ennek következtében az Alkotmánytanács megállapította, hogy a Charta ezen rendelkezései ellentétesek az Alkotmánnyal.

Az alkotmánytanácsi döntés fogadtatása vegyesnek volt mondható. Jacques Caillosse jogtudós szerint a döntés elvi alapú, és elsősorban a Köztársaság alapító és alkotó történetének újraaktiválására irányul, nem pedig a regionális nyelvek elnyomására, azonban hozzájárul a jogi

státuszuk következtetlenségének megerősítéséhez.²³ Florence Benoît-Rohmer jogász úgy ítélte meg, hogy Franciaország hozzáállása a regionális nyelvekhez és a Chartához kevésbé tartja tiszteletben az európai normákat, ami azért problémás, mert a polgári jogok nem szűkíthetők pusztán a politikai jogokra, a kulturális jogok elismerése is a modern európai normák része.²⁴ Más jogászok, így Michel Verpeaux és Ferdinand Mélin-Soucramanien, bár védelmezték az Alkotmánytanács döntését, elismerték annak korlátozó jellegét.²⁵ Alain Renaut filozófus hangsúlyozza, hogy a nyelvi jogok az egyén és kulturális-nyelvi közösségének kapcsolatát érintik, és a Chartában foglalt jogok összhangban állnak az emberi jogok kulturális dimenziójának kiszélesítésével.²⁶

Noha az Alkotmánytanács döntése elzárta a ratifikáció útját, a közvélemény támogatása jelentős volt. Így például 1994-ben az IFOP egy reprezentatív mintán végzett felmérése azt mutatta, hogy a franciák 75%-a úgy vélte, hogy „nagyon vagy eléggé fontos” megvédeni a regionális nyelveket; 77% támogatta, hogy Franciaország olyan törvényt fogadjon el, amely elismeri és védi ezeket a nyelveket; ugyanekkor arány támogatta Franciaország csatlakozását a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartájához.²⁷ Egy másik, 2000 áprilisában végzett felmérésből az is kiderült, hogy a franciák 82%-a támogatja a Charta ratifikációját, és 79% támogatja az alkotmánymódosítást, amely lehetővé tenné ezt a ratifikációt.²⁸ Egy friss, 2025. évi felmérés szerint továbbra is a franciák 77%-a támogatja a regionális nyelvek hivatalos elismerését, így ez az igény rendkívül stabilnak bizonyult az elmúlt 25 évben.²⁹

²³ Caillousse 2000, 108.

²⁴ Benoît-Rohmer 2001, 28-29.

²⁵ Viaut 2002, 35.

²⁶ Renaut 2003, 395-396.

²⁷ Les Français et les langues régionales. *Ifop*, avril 1994. Letöltés helye: <https://www.ifop.com>, letöltés ideje: 2025.12.09.

²⁸ Egy 2000 áprilisában készült Ifop felmérés szerint. Forrás: *Quelle(s) langue(s) pour la République? Le dilemme „diversité/unicité”*, Colloque organisé par le Conseil de l'Europe et l'université Robert-Schuman de Strasbourg, 2002. április 12. Letöltés helye: <https://rm.coe.int/>, letöltés ideje: 2025.12.09.

²⁹ *Décentralisation, identité territoriale, revendications... Le régionalisme français à l'épreuve du temps*, Etude publiée à l'occasion de l'Université d'été de Régions et Peuples Solidaires, 2025 augusztus, Letöltés helye: <https://www.ifop.com/>, letöltés ideje: 2025.12.09.

4 Homogén nemzetállam helyett soknemzetiségű Franciaország

A franciaországi központosított republikánus állammodell a nemzeti kisebbségek létezését az egyenlőség elvére való hivatkozással nem ismeri el. Franciaország *État-nation* eszméjének alapja az, hogy a nemzethez tartozás és az államhatárok által meghatározott identitás egy és ugyanaz. Ezt a történelmi-politikai gyökerekből eredő, különösen a nemzeti identitás és az államegység sajátos francia felfogásához köthető álláspontot a francia Alkotmány is visszatükrözi, és értelmezési gyakorlata által az Alkotmánytanács mereven védi. Az V. Francia Köztársaság 1958-ban életbe lépő alkotmánya rögtön az 1. cikkelyben leszögezi, hogy a Köztársaság oszthatatlan, mely garantálja a törvény előtti egyenlőséget minden állampolgára számára származástól, fajtól és vallástól függetlenül. Deklarálja tehát a nemzetegyesítés mellett történelmi elköteleződését, és nem ismeri el a nemzeti kisebbségek létezését. A kisebbségi nyelvhasználat szempontjából másik jelentős alkotmányos elvet a 2. cikkely rögzíti, mely a franciát jelöli meg a Köztársaság – egyetlen – nyelveként, miközben Franciaország területén 75 kisebbségi nyelv létezik.³⁰ Köztük hat olyan, erős regionális múlttal és identitáshoz köthető nyelv különíthető el, amelyek nem a francia egy dialektusa, hanem germán, olasz, kelta-korni, és egyéb nyelvekhez tartozó nyelvek. A regionális nyelvek sokszínűségét és földrajzi megoszlását az 1. sz. ábra mutatja.

A történelmi identitások és a kisebbségi nyelvek földrajzi sajátosságai révén egyes nyelvek túlélési reflexe erősebb, mint másoké. Előbbiek jellemzően azok, melyek eltérő nyelvekhez vagy nyelvi csoportokhoz tartoznak, mint a korzikai, a breton vagy a baszk. Legkevésbé az ún. oíl nyelvek³¹ érintettek, mivel azokhoz tartozik a francia is. Egyes elemzők szerint a „franciasítás” során könnyűnek bizonyult meggyőzni a picard, a bourguignon vagy a champenois nyelveket beszélőket

³⁰ Cerquiglini 1999, *i.m.* 5.

³¹ Az oíl nyelvek az újlatin nyelvek családjához tartozó nyelvek csoportja, amelyeket Franciaország északi felében beszélnek, valamint ezzel határos belgiumi, luxemburgi és svájci régiókban.

1. sz. ábra: Regionális nyelvek Franciaország kontinentális területén

Forrás: Ministère de la Culture, 2022. Letöltés helye: <https://www.culture.gouv.fr/thematiques/langue-francaise-et-langues-de-france/agir-pour-les-langues/promouvoir-les-langues-de-france/langues-regionales>, letöltés ideje: 2025.12.09.

Breton: az ország északnyugati részén található Bretagne régiójára jellemző, a korni és walesi nyelvekhez hasonlítható kelta nyelv.

Korzikai: az olasz nyelv toszkán dialektusához hasonlatos latin nyelv.

Baszk: az ország délnyugati részén, a francia-spanyol határvidék nyugati részén beszélt nyelv. Nem-indo-európai, nem köthető sem a spanyolhoz, sem a franciához, sem bármely más nyelvhez.

Oksztáni: latin nyelv, sajátos dialektusokkal, melyet az ország déli részen beszélnek.

Elzászi: német határ menti területekre jellemző germán dialektus.

Katalán: a Keleti-Pireneusok régiójában, a francia-spanyol határ keleti részén beszélt latin nyelv.

arról, hogy tulajdonképpen csak korrekciót igénylő „rossz” franciát beszélnek; ellentétben azokkal, akik teljesen különböző nyelven beszélnek.³² Mindemellett a tengerentúli területeken a francia mellett tovább élnek a hagyományosan beszélt nyelvek, Guadeloupe, Martinique, Guyane és Réunion szigetein a franciával keveredő kreol nyelv továbbra is jelen van a mindennapokban.

Az 1789-es nagy francia forradalmat követően Franciaországnak meg kellett küzdenie több, változó intenzitású szeparatista törekvéssel. A legjelentősebb szeparatista mozgalom Korzikához kötődik, bár Bretagne és Baszkföld területén is megjelentek autonómia-törekvések, utóbbi azonban elsősorban a spanyol oldalon mutatott valódi erőt.³³ Összességében egyetlen szeparatista mozgalom sem járt sikeres függetlenedéssel, azonban a regionális autonómia, jelentősebb nyelvi jogok és a decentralizáltabb hatalomszervezés körüli viták zajlanak még ma is. Ezen mozgalmak létezése bizonyítja, hogy a regionális identitás továbbra is fontos, habár teljes függetlenségük valószínűtlen; az ettől való félelem megalapozatlannak tűnik a francia állam részéről.

Franciaország tiltja az etnikai statisztikák készítését, ezért nehéz pontosan felmérni, a lakosság mekkora része érintett a kisebbségi nyelvhasználat kérdésében. A Kulturális és kommunikációs minisztérium által 2013-ban közzétett jelentés szerint a kontinentális francia területeken megközelítőleg 5 millió főre tehető a regionális nyelveket beszélők száma.³⁴

Az UNESCO 2010-ben készített egy veszélyben lévő nyelvekre vonatkozó tanulmányt, melyben a franciaországi kisebbségi nyelvek helyzetét is vizsgálta. A konklúzió szerint a franciaországi kisebbségi nyelvek közül huszonhatot fenyegeti a kihalás veszélye.³⁵ A Nyelvi

³² Verrier 2018.

³³ A szeparatista mozgalmakról ld.: Grandhomme–Audigier–Lamarre 2022.

³⁴ *Redéfinir une politique publique en faveur des langues régionales et de la pluralité linguistique interne*, Rapport présenté à la ministre de la Culture et de la Communication par le Comité consultatif pour la promotion des langues régionales et de la pluralité linguistique interne, 2013, Letöltés helye: <https://www.vie-publique.fr>, letöltés ideje: 2025.12.09.

³⁵ *Atlas des langues en danger dans le monde*, 2010, Letöltés helye: <https://unesdoc.unesco.org>, letöltés ideje: 2025.12.09. A jelentés három csoportot különít el, köztük az

Charta franciaországi ellenzőinek egyik fő érve éppen az országban fellelhető regionális nyelvek jelentős száma. Azonban az Európa Tanács egyértelművé tette, hogy a Charta ratifikációja mindössze hét regionális nyelvet érintene: baszk, katalán, breton, korzikai, okszitáni, holland (nyugat-flamand és holland), német (elzászi és más német dialektusok).³⁶

A 2008. évi alkotmánymódosítás látszólag hozott némi előrelépést e nyelvek elismerésének a tekintetében, mikor is alkotmányba lett foglalva, hogy a regionális nyelvek a francia nemzeti örökség részét képezik.³⁷ Ezt a régóta várt módosítást már François Mitterrand 1981-ben, majd Jacques Chirac 1996-ban is előirányozta. Az új rendelkezést vegyes fogadtatás övezte: míg egyesek úgy vélték, a neokolonializmus nyomait fedezhetők fel benne, mások örömmel üdvözölték az elismerést, amely egyfajta jóvátétel a Harmadik Köztársaság alatt a regionális nyelvek ellen folytatott küzdelem után.³⁸ A háttér kapcsán érdemes elmondani, hogy bár Nicolas Sarkozy által a 2007-es francia elnökválasztási kampányban megfogalmazott politikai program részeként kezdeményezett lépés célja az Ötödik Köztársaság intézményeinek modernizálása volt,³⁹ a regionális nyelvek alkotmányos szintre emelése nem a köztársasági elnök eredeti projektjéből származott, hanem parlamenti kezdeményezés volt. A Nemzetgyűlés jogi bizottsága indítványában javaslatot tett arra, hogy a regionális nyelvekre való hivatkozás kerüljön beillesztésre az Alkotmány 1. cikkébe, ahol a Köztársaság alapvető elvei szerepelnek.⁴⁰ Ezt a módosítást a képviselők 2008. május

„érzékeny” kategóriába tartozik a baszk és az elzászi; a „veszélyben” kategóriába a korzikai; és „súlyos veszélyben” kategóriába a breton.

³⁶ Promotion de la ratification de la Charte européenne des langues régionales ou minoritaires en France,

Letöltés helye: <https://www.coe.int/>, letöltés ideje: 2025.12.09.

³⁷ 1958. évi Alkotmány, 75-1. cikkely

³⁸ Le Bris 2009, 788.

³⁹ Déclaration de M. Nicolas Sarkozy, président de l'UMP et candidat à l'élection présidentielle, sur son projet présidentiel, 2007. április 2., Letöltés helye: <https://www.vie-publique.fr>, letöltés ideje: 2025.12.09.

⁴⁰ Amendement rectifié n° 605 présenté par M. Warsmann, rapporteur au nom de la commission des lois. 2008. május 22., Letöltés helye: <https://www.assemblee-nationale.fr>, letöltés ideje: 2025.12.09.

22-én elfogadták: az első cikkelyt a következő megfogalmazással egészíténék ki: „A regionális nyelvek a nemzet örökségéhez tartoznak.”⁴¹

A Szenátus azonban nem támogatta a javaslatot, miután a Francia Akadémia aggodalmát fejezte ki a Nemzetgyűlés által elfogadott módosítás miatt.⁴² A szenátorok végül az alábbi módosítást vezették bele: „87. cikk – A Köztársaság részt vesz egy olyan szolidaritás tér kialakításában, amelynek közös nyelve a francia, és amely a kulturális és nyelvi sokféleséget, a békét, a demokráciát és a fejlődést szolgálja.”⁴³ A Nemzetgyűlés előtti második olvasatban a regionális nyelvekre vonatkozó hivatkozás végül az 1. cikkely helyett az Alkotmány XII. fejezetébe, a 75-1. cikkelyként került be.⁴⁴

Áttörést viszont nem hozott a módosítás: 2008 júliusában Rachida Dati igazságügyi miniszter tette egyértelművé, hogy a Nyelvi Charta ratifikációja továbbra sincs napirenden,⁴⁵ illetve az alkotmánymódosítás kapcsán 2011 májusában hozott alkotmánytanácsai döntés is azt hangsúlyozta, hogy „ez a cikk nem hozott létre Alkotmány által garantált jogot vagy szabadságot.”⁴⁶ Az azóta eltelt közel két évtized mégsem múlt el nyomtalanul, az országos szintű kisebbségvédelem tekintetében két fontos esemény történt, az első a Nyelvi Charta ratifikációjának újabb kísérlete, a második pedig a Molac-törvény elfogadása volt.

⁴¹ Assemblée nationale, Journal officiel de la République française. Compte rendu intégral, séance du jeudi 22 mai 2008, Letöltés helye: <https://www.assemblee-nationale.fr>, letöltés ideje: 2025.12.09.

⁴² A Francia Akadémia 2008. június 12-én egyhangúlag elfogadott nyilatkozata szerint a francia nyelv több mint ötszáz éve a francia nemzet alapja, ezért a regionális nyelvek alkotmányba emelése – bár kulturális értéküket nem vitatják – veszélyes és indokolatlan. Forrás: Déclaration de l'Académie française, « La langue de la République est le français », Letöltés helye: <https://www.academie-francaise.fr>, letöltés ideje: 2025.12.09.

⁴³ Texte n° 116 (2007-2008) modifié par le Sénat le 24 juin 2008. Letöltés helye: <http://www.senat.fr>, letöltés ideje: 2025.12.09.

⁴⁴ Loi constitutionnelle n° 2008-724 du 23 juillet 2008 de modernisation des institutions de la Ve République, 40. cikkely

⁴⁵ Assemblée nationale, Journal officiel de la République française. Compte rendu intégral, séances du mercredi 9 juillet 2008. Letöltés helye: <https://www.assemblee-nationale.fr>, letöltés ideje: 2025.12.09.

⁴⁶ Conseil constitutionnel, Décision n° 2011-130 QPC, 2011. május 20., 3. pont

5 A Kisebbségi Nyelvi Charta ratifikációjának újabb kísérlete

François Hollande, a 2012. évi elnökválasztási kampány győztese választási ígéretei közé vette a Nyelvi Charta ratifikálását.⁴⁷ A Nemzetgyűlés által megszavazott alkotmánymódosító javaslatot azonban az Alkotmánytanács negatívan véleményezte, és végül a kedvezőtlen szenátusi szavazás megtörte a ratifikáció politikai lendületét. A viták részletes bemutatása előtt eljárásjogi szempontból fontos kiemelni, hogy a 2014-ben a Nemzetgyűlésben tárgyalt alkotmánymódosítási javaslat nem a kormánytól származott, hanem a Nemzetgyűlés szocialista frakciója – François Hollande parlamenti többsége – nyújtotta be. Ez egy úgynevezett *proposition de loi constitutionnelle* volt, vagyis képviselői kezdeményezésű alkotmánymódosító indítvány. A Nemzetgyűlés ezt 2014 januárjában megtárgyalta és el is fogadta, de a folyamat ekkor nem haladt tovább, mert a Szenátus nem vette napirendre. A kormány csak egy évvel később, 2015-ben lépett be hivatalosan az eljárásba, és ekkor egy külön, saját maga által előterjesztett alkotmánymódosító javaslatot nyújtott be – rögtön a Szenátushoz.⁴⁸ Ez már *projet de loi constitutionnelle* volt, tehát kormányzati kezdeményezés, amely egy új, önálló parlamenti eljárást indított.

5.1 Nemzetgyűlési vita

Az alkotmánymódosító törvényjavaslatot 2014. január 22-én és január 28-án tárgyalta a Nemzetgyűlés plenáris ülése.⁴⁹ A Charta ratifikációjáról

⁴⁷ 2012. január 30-án bemutatott 60 pontos program 56. pontja. Forrás: Programme électoral de M. François Hollande, député PS et candidat à l'élection présidentielle 2012, Letöltés helye: <https://www.vie-publique.fr/>, letöltés ideje: 2025.12.09.

⁴⁸ 2015-ben a kormány azért nyújtotta be közvetlenül a Szenátushoz a saját alkotmánymódosító javaslatát, mert a Szenátus támogatása nélkül a folyamat eleve nem juthatott volna el a végső szakaszba, és stratégiaileg célszerű volt már az elején tesztelni a felsőház hozzáállását.

⁴⁹ Assemblée nationale, Journal officiel de la République française. Compte rendu intégral, séances du 22 janvier 2014; valamint Assemblée nationale, Journal officiel de la République française. Compte rendu intégral, séances du 28 janvier 2014. Letöltés helye: <https://www.assemblee-nationale.fr/>, letöltés ideje: 2025.12.09.

folytatott parlamenti vita jelentős részben a francia alkotmányos hagyomány, az állami egység, valamint a nemzeti nyelv szerepének értelmezése körül forgott. A Charta támogatói és ellenzői egyaránt hivatkoztak a jogbiztonságra, a kulturális örökség védelmére és az alkotmánytanács gyakorlatra, ám eltérő következtetésekkel. A többség tagjai, különösen a szocialista (SRC), zöld (écologiste), kommunista (GDR) és centrista (UDI, RRD) képviselők úgy vélték, hogy a regionális nyelvek támogatása nem veszélyezteti a francia állam egységét, ellenben kifejezi és megerősíti a Franciaországban fennálló kulturális sokszínűséget. Ahogy Aurélie Filippetti kulturális miniszter fogalmazott: „Franciaország politikailag egy, de kulturálisan sokféle”. E gondolatot többen is megerősítették, hangsúlyozva, hogy a regionalitás nem áll szemben a köztársaság egységével.

A kormány a Charta ratifikációját egyértelműen támogatta, és érvelésének középpontjában az a tétel állt, hogy a regionális nyelvek védelme nem ellentétes a francia köztársasági egységgel. A kormány álláspontja szerint a ratifikáció nem eredményez közjogi változást. A kormány ennek alapján úgy vélte, hogy a kritikus hangok túlértékelik a ratifikáció következményeit. A végrehajtó hatalom hangsúlyozta, hogy a Charta nem vezet hivatali kétnyelvűséghez, nem hoz létre csoportspecifikus jogokat, és nem kérdőjelezi meg a francia nyelv alkotmányos státuszát. A regionális nyelvek támogatása az ő értelmezésükben nem politikai autonómiaigény, hanem kulturális örökségvédelmi feladat. A kormány a ratifikációt európai összefüggésbe helyezve hangsúlyozta, hogy Franciaország – az emberi jogi elkötelezettségéhez illően – nem maradhat el a kontinens más államai mögött a kulturális és nyelvi sokszínűség támogatásában. A Charta aláírása ezért a kormány szerint legalább annyira diplomáciai és kulturális, mint jogi jelentőségű lépés.

A baloldali (kommunista és radikális baloldali) képviselőcsoport álláspontja szerint a többnyelvűség a francia társadalom egyik sajátos értéke, amelyet a köztársaságnak nemcsak megőriznie, hanem aktívan támogatnia is kötelessége. E megközelítés a regionális nyelveket a nemzeti kulturális örökség integráns részeként értelmezi, és úgy tekint a Charta céljaira, mint a kulturális sokszínűség tényleges

érvényesítéséhez szükséges lépésekre. A szocialista frakció ehhez kapcsolódva azt hangsúlyozta, hogy a Charta ratifikációja semmilyen módon nem fenyegeti a Köztársaság egységét. A regionális nyelvek – értelmezésük szerint – nem jelentik a nemzeti egység gyengítését, és nem állnak szemben az állam integritásával. A Franciaország által vállalni kívánt 39 kötelezettséget az Alkotmánytanács már 1999-ben összeegyeztethetőnek találta az alkotmánnyal, így álláspontjuk szerint e kötelezettségek többsége jelenleg is illeszkedik a francia jogi rendszerhez. A ratifikáció így nem eredményezne rendszerszintű változást: nem hozna létre új nyelvi jogokat a közszolgáltatban, és nem vezetne a regionális nyelvek hivatalos státuszának elismeréséhez. A szocialista álláspont szerint a kritikák többsége ezért eltúlzott félelmeken alapul, miközben a javaslat valójában jogi stabilizációt szolgál.

A centrista (UDI) álláspont a regionális nyelvek európai dimenziójára helyezte a hangsúlyt. E megközelítés szerint a Charta olyan „népek Európája” típusú üzenetet közvetít, amely előmozdítja az együttműködést és a párbeszédet az Európai Unió polgárai között. A regionális nyelvek támogatása ebben az értelmezésben nem csupán kulturális kérdés, hanem európai elköteleződés is, hiszen ezek a nyelvek Európa történelmének és sokszínűségének természetes elemei. A radikális, republikánus, demokrata és progresszív vegyes frakció (RRDP) érvelése ehhez közel állt, különösen abban, hogy a Charta által vállalt kötelezettségeket szigorúan meghatározottnak és jogilag korlátozottnak tekintette. E politikai irányzat szerint világos, hogy a ratifikáció nem jelentené a francia nyelv státuszának gyengítését, és nem alakítaná át az állam nyelvpolitikáját; mindössze egy olyan nemzetközi dokumentum megerősítéséről van szó, amely tartalmilag már ma is nagyrészt illeszkedik a francia jogrendhez.

A Charta ellenzői eltérő módon értelmezték a nemzeti egység, az alkotmányos rend és a nyelvpolitika viszonyát. A jobbközép, republikánus irányultságú képviselők szerint a ratifikáció olyan alkotmánymódosítást igényelne, amely „megrongálná” az alkotmány szerkezetét, és a nyelvpolitikát olyan irányba mozdítaná el, amely szembe megy a francia republikánus univerzalizmus hagyományával. E megközelítés arra alapozódott, hogy a francia nyelv közjogi szerepe a köztársasági

egység egyik alapfeltétele, ezért minden olyan lépés, amely ezt a szerepet relativizálhatja, veszélyes precedenst teremthet.

A jobbközép frakción belül sajátos pozíciót képviseltek azok, akik személyesen támogatták ugyan a regionális nyelvek kulturális értékét, mégis ellenezték az alkotmánymódosítás formáját. Szerintük a javasolt módosítás politikailag ellentmondásos, jogilag pedig nem kielégítő: túl korlátozott ahhoz, hogy valódi védelmet nyújtson, ugyanakkor túlságosan kockázatos ahhoz, hogy a későbbiekben ne lehessen belőle a csoportspecifikus jogokra irányuló követeléseket levezetni. A kritikusok e körben úgy vélték, hogy vagy szélesebb körű vállalásokat kellene tenni a Chartából, vagy a ratifikáció gesztusa veszíti el értelmét; ugyanakkor a szélesebb vállalásokat ők maguk sem támogatták volna.

A bírálók között megjelent a nemzeti identitás hagyományos, kulturális-politikai értelmezésére építő kritika is, amely elsősorban a jobboldali frakcióhoz kötődött. E szerint a Charta „történelmi relativizálást” jelent, és a kormány részéről azt a törekvést tükrözi, hogy az ország történelméből politikai alapon szelektáljon, „úgy válogatva a történelemből, mint az ember a bolt polcairól”. E megközelítés azt feltételezte, hogy a Charta megerősítene a közösségi alapon szerveződő követeléseket, ami gyengítené az állam integráló, egyetemesítő funkcióját.

Összességében a vita fő törésvonala az volt, hogy a regionális nyelvek támogatása – a Charta által vállalt korlátozott kötelezettségekkel együtt – összeegyeztethető-e a francia republikánus egység és az egyetlen hivatalos nyelv elvével. A többség szerint igen, hiszen a Charta ratifikációja inkább szimbolikus megerősítés, amely a helyi kultúrák támogatását és a francia diplomácia hitelességét erősíti, miközben a francia nyelv státuszát nem érinti érdemben. Az ellenzők viszont attól tartottak, hogy a szimbolikus gesztus később jogértelmezési igényekké válhat, és ezzel a francia alkotmányos modell alapját, az egységes nyelvi keretet érheti kihívás.

Az ülések jegyzőkönyveiből kirajzolódik, hogy a többség politikailag és érzelmileg is fontos lépésnek tekintette volna a ratifikációt, míg az ellenzők elsősorban alkotmányos és közjogi megfontolásokra hivatkozva utasították el. Így a Charta körüli vita nemcsak nyelvpolitikai, hanem identitáspolitikai és alkotmányjogi kérdések összefonódásáról

tanúskodik, amelyben Franciaország történelmi egységfelfogásának és modern kulturális pluralizmusának értelmezése ütközött meg egymással. A Nemzetgyűlés végül elfogadta a kormány javaslatát. Az elfogadott alkotmánymódosító törvényjavaslat szövege alapján az Alkotmány 53-2. cikke után a következő 53-3. cikk beillesztését javasolták:

„53-3. cikk – A Köztársaság ratifikálhatja a Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai chartáját, amelyet Strasbourgban 1992. november 5-én fogadtak el, 1999. május 7-én írtak alá, és kiegészítik az alábbi értelmező nyilatkozattal:

1. A Charta II. részében szereplő „nyelvi csoportok” kifejezés nem biztosít kollektív jogokat a regionális vagy kisebbségi nyelvek beszélőinek; a Köztársaság Kormánya a Chartát az Alkotmánnyal összhangban értelmezi, biztosítva minden állampolgár egyenlőségét, faji, eredeti vagy vallási hovatartozásra való tekintet nélkül;

2. A Charta 7. cikkének 1. pontjának d) alpontja, valamint a 9. és 10. cikkek általános elvet állapítanak meg, amelyek nem sértik az Alkotmány 2. cikkét, amely szerint a francia nyelv használata kötelező a közjogi személyek, valamint a közszolgálati feladatot ellátó magánjogi személyek számára, továbbá a felhasználók számára az adminisztrációval és közszolgáltatásokkal való kapcsolataik során.”

5.2 Negatív Alkotmánytanács vélemény

A két parlamenti vitaszakasz – 2014. január és 2015. október- között az Alkotmánytanács véleményezte az 53-3. cikkelyre vonatkozó javaslatot. Döntésében⁵⁰ az Alkotmánytanács visszautalt a saját, 1999. évi határozatában foglalt, az Alkotmány 1. és 2. cikkellyel kapcsolatos agályaira, amelyeket meglátása szerint az új törvényjavaslat azzal sem

⁵⁰ Conseil d'État: Avis sur le projet de loi constitutionnelle autorisant la ratification de la Charte européenne des langues régionales ou minoritaires, 2015. július 30.

oszlát el, hogy kiköti: a ratifikáció az 1999. május 7-én tett értelmező nyilatkozattal együtt alkalmazandó. Franciaország a Charta aláírásával párhuzamosan ugyanis nyilatkozatot tett arra vonatkozóan, hogy a Chartát úgy értelmezi, mint amely nem biztosít kollektív jogokat a regionális vagy kisebbségi nyelvek beszélőinek, és nem mond ellent a francia nyelv hivatalos használatának elvével, amelyet az Alkotmány 2. cikke rögzít.

Az Alkotmánytanács azonban leszögezte, hogy ez a nyilatkozat ellentmond a Charta céljának, amely – 21. cikke értelmében – olyan rendelkezéseket tartalmaz, amelyekre nem lehet fenntartást tenni, és amelyek célja jogokat biztosítani a regionális vagy kisebbségi nyelveket beszélők közösségeinek. E nyilatkozat Alkotmányba beemelésének két következménye lenne az Alkotmánytanács véleménye szerint. Először is, a két, nehezen összeegyeztethető szövegre való hivatkozás (a Charta és a nyilatkozat) belső ellentmondást integrálna az Alkotmányba, ami jogbizonytalanságot eredményezne. Másodszor, ellentmondást okozna a belső jog és a nemzetközi jog között, amely nemcsak a hazai jogviták eljárásaiban idézne elő bizonytalanságot, hanem a Charta végrehajtását ellenőrző Európa Tanács szervei részéről is kritikát válthatna ki.⁵¹

5.3 *Szenátusi vita*

A Szenátus 2015. október 27-én tárgyalta a kormány által benyújtott alkotmánymódosító törvényjavaslatot.⁵² A kormány nevében felszólaló igazságügyi miniszter, Christiane Taubira a vita elején hangsúlyozta, hogy a Charta ratifikációját célzó alkotmánymódosítás nem valamiféle politikai gesztus, hanem jogilag indokolt lépés. Rámutatott: a francia állam már 1999-ben aláírta a dokumentumot, és a jelenlegi javaslat célja nem más, mint a Franciaország által tett ígéret tiszteletben tartása.

⁵¹ Uo. 6. pont

⁵² Sénat, Journal officiel de la République française. Compte rendu intégral, séance du 27 octobre 2015. Letöltés helye: <https://www.senat.fr/>, letöltés ideje: 2025.12.09.

Érvelésének központi eleme az volt, hogy a Charta – a széles körben terjesztett félelmekkel ellentétben – nem vezet különjogokhoz, sem kollektív, sem egyéni privilégiumokhoz a regionális nyelvek beszélői számára. A miniszter részletesen magyarázta az értelmező nyilatkozat természetét, hangsúlyozva, hogy az nem minősül fenntartásnak, hanem kizárólag azt az értelmezési keretet rögzíti, amelyben Franciaország vállalja a Charta rendelkezéseinek alkalmazását. Utalt arra is, hogy a Charta értelmező nyilatkozata „szinte redundáns módon” erősíti meg: nincs szó olyan kollektív jogok megteremtéséről, amelyek veszélyeztetnék az állam egységét vagy a francia nyelv alkotmányos státuszát. Taubira a vita során határozottan elutasította azt a felvetést, hogy a regionális nyelvek támogatása szeparatizmushoz vezetne. A kulturális pluralizmus védelmét nem tekintette a republikánus elv ellentétének, sőt hangsúlyozta: a területi identitások és a hozzájuk kötődő nyelvi örökség fenntartása nem jelent kommunitarizmust, hanem a közös kulturális vagyon megóvását szolgálja. Szerinte a francia történelem nyelvi centralizációja – amely sokszor fájdalmas következményekkel járt – nem akadályozza azt, hogy a mai Franciaország európai mintának megfelelően ismerje el nyelvi sokszínűségét, és alkotmányos keretek között támogassa azt. Christiane Taubira beszédében hangsúlyozta:

„Alkotmányos szempontból Franciaország oszthatatlan köztársaság, és hivatalos nyelve a francia. Ez az alapelv azonban nem zárja ki a regionális nyelvek elismerését, ahogy azt az Alkotmány 75-1. cikke is kimondja: ezek a nyelvek a nemzeti örökség részét képezik.

Az alkotmányozó hatalom szuverén. A Maastrichti Szerződés ratifikációja nem sértette a szuverenitás elvét, ahogyan az új-caledóniai állampolgárság elismerése sem kérdőjelezte meg Köztársaságunk oszthatatlanságát, vagy ahogyan a nemek közötti egyenlőség alkotmányos rögzítése sem csorbította a törvény előtti egyenlőség elvét. (...)

Térjünk át a politikai vitára, mert valójában itt van közöttünk az ellentét. Vajon félnünk kell-e a regionális nyelvek elismerésétől

és életerejétől, amelyek hozzájárulnak nemzeti kulturális dinamizmusunk gazdagságához, sőt, eleven pezsgéséhez? Vagy inkább: mitől félnek azok, akik ez ellen vannak? A francia nyelv veszélyeztetésétől? Egyfajta közösségi szétaprózódástól? Egy nyelvi balkanizálódástól, amely a politikai balkanizáció előhírnöke lenne? Vagy attól, hogy a nemzeti nyelvi örökség „levegőhöz jutása” megkérdőjelezné a francia nép fogalmát vagy a köz társasági modellt?

Nézzük meg a valós mértékét ennek a szörnyűnek tartott veszélynek. A breton nyelvet beszélők száma körülbelül 250 000, szemben az 1910-es egymillióval. Abban az időben az elzásziak és a korzikaiak mind beszélték saját nyelvüket; ma a korzikai nyelvet beszélők száma már csak 170 000... Az okszitán nyelvet beszélők száma 10 millióról 2 millióra csökkent, a flamand nyelvet beszélők pedig körülbelül 80 000-en lehetnek.

Távol áll tőlem, hogy kétségbe vonjam bizonyos kritikák jogosságát vagy egyes aggodalmak szimbolikus jelentőségét. A valódi kérdés a nemzetről alkotott felfogásunk. Számomra a nemzetnek olyannak kell lennie, amely képes harmóniát teremteni anélkül, hogy megfojtaná saját sokszínűségét.

Az a felfogás, miszerint a szuverenitás kizárólag a központi hatalom kezében összpontosul, nem a forradalom idejéből származik, hanem az Ancien Régime-ből (...). A forradalom idején a hercegi jogkörök a nemzetre szálltak át. Ekkor kezdett kialakulni az egyenlőség és az egységesség összemosása. A polgárokat azonosnak tekintették, hogy ugyanazon törvények alá essenek. Ez a kulturális és identitásbeli sokféleség megcsonkításához vezetett, amely az egységesítésen keresztül kirekesztést eredményezett. Az egyenlőség észrevétlenül nem törekvéssé, hanem egyneműsítő elvvé vált. A sokféleség, a hovatartozások gazdagsága meg van tagadva. (...)”

A szenátusi többség álláspontját a jogi bizottság elnöke és a jelentéstevő, Philippe Bas fogalmazta meg, aki élesen vitatta a kormány jogértelmezését. Bár Bas maga is leszögezte, hogy a regionális nyelvek

kulturális értékét és védelmük szükségességét senki sem kérdőjelezi meg, álláspontja szerint a Charta ratifikációja nem ezzel, hanem az alkotmányos renddel kerül összeütközésbe. Rámutatott: a Alkotmánytanács 1999. évi döntése „nem vélemény, hanem jog”, és ezt a döntést semmilyen politikai szándék nem írhatja felül. Bas hangsúlyozta, hogy a kormány által hivatkozott 39 vállalás önmagában ugyan alkotmányos, de a Charta egésze – beleértve a preambulumbot, a területi követelményekre és a nyelvhasználatra vonatkozó rendelkezéseket – nem tehető félre; és ami a legfontosabb: a szerződés nem enged fenntartásokat, így Franciaország nem válogathatna szabadon a rendelkezései között. Mivel a ratifikáció jogi akadályai nem elháríthatók, Bas szerint az alkotmánymódosítás valójában nem oldaná meg az ellentmondást, így a helyes megoldás a tovább lépés elutasítása.

A jobbközép szenátusi frakció vezetője, Bruno Retailleau saját felszólalását kulturális és filozófiai keretből indította, hangsúlyozva a nyelvi sokszínűség egyetemes értékét. Elismerte, hogy „egy nyelv halála visszafordíthatatlan veszteség”, és a regionális nyelvek megőrzése kulturális kötelesség, ugyanakkor elutasította a Charta ratifikációját. Szerinte a Charta – függetlenül nemes céljaitól – olyan jogi következményeket is magában hordoz, amelyek megnyitják az utat a területi különjogok vagy közösségi elvű követelések előtt, ami ellentétes a francia állam egységének hagyományos felfogásával. Retailleau amiatt is óvott, hogy a vita túl gyakran „a szenvedélyekre és nem az észre” épül, és szerinte a ratifikáció hívei figyelmen kívül hagyják a szöveg valódi, kötelező természetét. Emellett hangsúlyozta: a regionális nyelvek megóvása nem a Charta ratifikációján múlik; más jogi eszközökkel is biztosítható anélkül, hogy a francia alkotmányos elvek módosítására kényszerülne az ország.

E három felszólalás határozta meg leginkább a vita irányát: Taubira a ratifikáció jogi biztonságát és kulturális indokoltságát hangsúlyozta, Bas a jogi akadályok leküzdhetetlenségét, Retailleau pedig a politikai és alkotmányos kockázatokra helyezte a hangsúlyt.

A vita további szakaszában a felszólalók pártállásuk szerint jól elkülöníthető érvrendszereket képviseltek. A baloldali, szocialista és kommunista szenátorok túlnyomó része a kormány érvelésével összhangban a

ratifikáció mellett szólalt fel. Értelmezésükben a Charta nem veszélyezteti a francia állam egységét, és a regionális nyelvek támogatása nem gyengíti, hanem erősíti a nemzeti kohéziót. Többen arra is rámutattak, hogy a francia állam történetében hosszú időn át éppen a nyelvi uniformizáció okozott sérelmeket, és ezért a ratifikáció mintegy szimbolikus jóvátételként is értelmezhető. A baloldal felfogása szerint a Charta által vállalt kötelezettségek többsége már ma is illeszkedik a francia jogrendhez, és a ratifikáció alapvetően politikai, nem pedig jogi kockázatvállalás lenne.

A zöld és radikális baloldali szenátorok még hangsúlyosabban kötötték a kérdést az európai kulturális sokszínűség ügyéhez, és azzal érveltek, hogy Franciaország rangjához méltatlan, ha az európai országok többségétől eltérően továbbra sem ratifikálja a dokumentumot. Egyesek a Charta elutasítását kifejezetten „politikai visszalépésnek” tekintették. A jobbközép és konzervatív szenátusi csoportok többsége elutasította a ratifikációt. Érvelésük a jelentéstevő megállapításaihoz igazodott: szerintük az alkotmánymódosítás nem orvosolja a Charta preambulumban és első részében rejlő alkotmányossági problémákat, amelyek területi sajátosságokhoz kötött nyelvhasználati jogok elismeréséhez vezethetnek. A tartózkodó középutas szenátorok viszont azt hangsúlyozták, hogy bár támogatják a regionális nyelveket, a ratifikáció jelen formája számukra politikailag nem vállalható. A legélesebb identitáspolitikai kritikák – amelyek a *„nemzeti narratíva relativizálását”,* illetve a *„kommunitarizmus veszélyét”* emlegették – szintén a jobbközép frakció keményebb vonalából érkeztek. E szenátorok úgy értelmezték, hogy a Charta mögött olyan politikai koncepció áll, amely a nemzet történetét és nyelvi egységét relativizálhatja, és hosszabb távon erkölcsi-politikai alapot teremthetne decentralizációs vagy szeparatista diskurzusok számára.

A Szenátusban lezajlott, kisebbségi nyelvek védelmét célzó Charta ratifikációjáról szóló vita 23 felszólaló részvételével mintegy két és fél órán át zajlott, negatív kimenetele pedig pontot is tett az alkotmánymódosító folyamat végére. Az alkotmányos eljárás szerint ugyanis a Nemzetgyűlés csak a Szenátus által elfogadott vagy módosított javaslatot kaphatja vissza második olvasatra. Mivel a Szenátus törvényalkotási

bizottsága korábban elutasította az alkotmánymódosítási javaslatot, és előterjesztette az ún. „motion tendant à opposer la question préalable” indítványt, azaz azt, hogy a plenáris ülés ne tárgyalja tovább a ratifikáció kérdését; mely indítványt a plenáris ülés 179 igen és 155 nem szavazattal elfogadott, a ratifikációról érdemi szavazásra nem került sor. Mivel a Szenátus nem hagyta jóvá a ratifikációt, a javaslat nem kerülhetett vissza a Nemzetgyűlésbe, és a folyamat gyakorlatilag lezárult.

6 A Molac-törvény elfogadásának körülményei és alkotmányos cenzúrája

Emmanuel Macron elnökségének eddigi nyolc éve alatt történtek ugyan kisebbségi nyelveket érintő előrelépések, de ezeket nem a kormány kezdeményezte, sőt a kormány ellenezte az ellenzék által benyújtott kisebbségi nyelvi örökség védelmét szolgáló, ún. Molac-törvényt is 2019-ben. A Paul Molac ellenzéki képviselő nevével fémjelzett, a regionális nyelvek örökségének védelmére és terjesztésére vonatkozó Molac-törvény benyújtói szerint a törvény teljes összhangban áll a Francia Köztársaság által vállalt nemzetközi kötelezettségvállalásokkal, különösen a Szellemi Kulturális Örökség Védelméről szóló egyezmény, valamint a Kulturális kifejezőmódok sokféleségének védelméről és előmozdításáról szóló egyezmény tartalmával.⁵³

A regionális nyelveknek Franciaország alkotmányos örökségébe való 2008. évi beemelése óta nem született olyan kerettörvény, amely rögzítené a regionális nyelvek jogi státuszát, a Molac-törvény ezt a hiányt igyekezett pótolni. Egy régóta várt fontos lépés valósulhatott volna meg azáltal, hogy Franciaország ratifikálja a Nyelvi Chartát, ám – ahogy az a fentiekben bemutatásra került – a Szenátus ezt 2015 októberében elutasította.

⁵³ Proposition de loi relative à la protection patrimoniale des langues régionales et à leur promotion, n° 2548, déposée le lundi 30 décembre 2019. Letöltés helye: <https://www.assemblee-nationale.fr/>

6.1 A Molac-törvény parlamenti útja

Paul Molac képviselő Kulturális és Oktatási Bizottság számára benyújtott jelentése⁵⁴ a regionális nyelvek jogi és társadalmi helyzetének megerősítésére tett javaslatot. A kiindulópontja az volt, hogy Franciaországban mintegy 75 regionális nyelv létezik, amelyek jelentős részét az UNESCO veszélyeztetettként tartja nyilván. A jelentés hangsúlyozta, hogy a francia jogrendszer történetileg a francia nyelv egységét részesítette előnyben, azonban a kulturális sokszínűség megőrzése ma már szükségessé teszi a regionális nyelvek hatékonyabb támogatását és jogi védelmét. Kiemelték, hogy miközben a regionális nyelveket a francia Alkotmány 2008 óta a nemzeti örökség részeként ismeri el (75-1. cikk), illetve különböző korábbi törvények már biztosítottak bizonyos lehetőségeket az oktatásban való használatukra, a valós, területi lefedettséget biztosító nyelvoktatás továbbra is egyenlőtlen és esetleges. A törvényjavaslat ennek orvoslása érdekében három fő területre fókuszált – a könnyebb értelmezés érdekében e területek bemutatását a törvényjavaslatot véleményező kulturális bizottsági meglátásokkal egyidejűleg ismertetjük.

A törvényjavaslat első területe a regionális nyelvek kulturális örökségként való kezelése volt. A tervezet ezen a ponton a kulturális védelem jogi megerősítésére törekedett azzal, hogy a regionális nyelvek megőrzését közérdeknek minősíti. A javaslat előírta az állam és az önkormányzatok együttműködési kötelezettségét a regionális nyelvek tanítása, megőrzése és terjesztése terén. A bizottság ezen rendelkezéseket lényegében fenntartotta, csupán olyan technikai pontosításokat eszközölt, amelyek a kulturális szereplők és a közigazgatási szervek közötti együttműködést erősítik.

A második fő területet az oktatásban való jelenlét jelentette. A javaslat eredeti formájában jelentős előrelépést irányzott elő a regionális nyelvek oktatási szerepének megerősítésére: rendszeres, órarendbe

⁵⁴ Rapport n° 2654 fait au nom de la Commission des Affaires Culturelles et de l'Éducation sur la Proposition de loi relative à la protection patrimoniale des langues régionales et à leur promotion, par M. Paul Molac, 2020. február 5. Letöltés helye: <https://www.assemblee-nationale.fr/>

illesztett nyelvoktatást tett volna lehetővé valamennyi iskolafokozaton; támogatást biztosított volna a kétnyelvű (francia-regionális nyelvű) oktatást nyújtó magánintézmények számára; szélesítette volna az immerzív oktatás jogi kereteit; valamint könnyítéseket vezetett volna be azok számára, akik a regionális nyelvoktatás elérése érdekében más település oktatási intézményét választják. A bizottság az összes ilyen oktatási vonatkozású cikket eltávolította a szövegből alkotmányossági és finanszírozási kérdésekre, valamint az oktatás egységességének hagyományosan érvényesülő elvére hivatkozva. A bizottsági változat ezért már nem tartalmazott olyan rendelkezéseket, amelyek rendszer-szintű, kötelező erejű változásokat hoztak volna az oktatás területén.

A javaslat harmadik pillére a regionális nyelvek közéleti és közigazgatási használatának erősítése volt. E körben a tervezet lehetővé tette volna a kétnyelvű nyilvános feliratok – például utcanevek, középületek táblái, közlekedési információk – szélesebb körű alkalmazását. A bizottság úgy módosította ezt a rendelkezést, hogy a kétnyelvű jelzések alkalmazása külön regionális döntés nélkül is lehetségessé válhat, amennyiben a francia nyelv kellő mértékben látható marad. A javaslat érintette továbbá a regionális nyelvekben használatos diakritikus jelek anyakönyvezésben való alkalmazását is – ideértve például a breton nyelv ñ betűjelét vagy a katalán írás sajátos ékezetformáit. E rendelkezést a bizottság törölte, így ebben a szakaszban a tervezet nem biztosított általános jogot e jelek anyakönyvi használatára.

A bizottság által végrehajtott törlések azonban nem jelentettek végleges döntést az érintett cikkelyek sorsáról. A francia parlamenti jogalkotási eljárás – a kétkamarás „navette” – logikája szerint a bizottsági módosítások előzetes jellegűek, és nem kötik a plenáris üléseket. A Nemzetgyűlés ennek következtében első és különösen a második olvasatban több módosító indítványt is elfogadott, amelyek – részben Paul Molac kezdeményezésére – visszaállították a bizottság által eltávolított oktatási rendelkezéseket, köztük az immerzív oktatásra, az oktatási intézmények támogatására és a diakritikus jelek anyakönyvezésére vonatkozó szabályokat. A Szenátus ezután ismét módosította a szöveget, egyes visszaállított elemeket gyengítve vagy eltávolítva. Mivel a két kamara nem azonos tartalmú szöveget fogadott el, a francia

alkotmányos rendszer szabályai szerint a végső döntés joga a Nemzetgyűlést illette meg, amely második olvasatban újból visszahelyezte a lényeges oktatási és finanszírozási rendelkezéseket. Így kerülhettek vissza azok a cikkelyek, amelyek a kulturális bizottsági változathoz már hiányoztak.

Összességében megállapítható, hogy a törvényjavaslat alapvető célja a regionális nyelvek további visszaszorulásának kezelése és a kulturális veszteségek megelőzése volt. A bizottsági szakasz elsősorban a kulturális örökség védelméhez és a nyelvi láthatóság növeléséhez kapcsolódó elemeket tartotta meg, miközben az oktatási és finanszírozási rendelkezések többségét eltávolította. A későbbi parlamenti olvasatok azonban lehetővé tették e rendelkezések visszaemelését a törvény végső szövegébe. A folyamat eredményeként a regionális nyelvek kulturális státusza tovább erősödött, noha az oktatás egészére kiterjedő rendszerszintű változások végül csak részben érvényesültek, és az Alkotmánytanács későbbi döntése további korlátokat is bevezetett.

A törvény első, 2020. február 13-i nemzetgyűlési vitáján inkább technikai, szövegező vita zajlott. A törvényt övező politikai álláspontok bemutatására a Molac-törvény 2020. december 10-i szenátusi vitája, valamint a második nemzetgyűlési vitája (2021. április 8.) ad megfelelő alapot. A szenátusi vita⁵⁵ során a törvényjavaslatot támogató felszólalók voltak többségben. A hozzászólók a zöld, szocialista, centrista és részben republikánus padosorokból érkeztek, és bár hangsúlyaik eltértek, közös alapállásuk volt a regionális nyelvek kulturális értékének és társadalmi jelentőségének elismerése. A jelentéstevő Monique de Marco (GEST) kiemelte, hogy a regionális nyelvek a kulturális és identitásbeli sokszínűség meghatározó elemei, ezért szükséges az oktatási és jogi keretek egyértelműsítése. Claude Kern (UC) és több centrista szenátor a regionális nyelveket a nemzeti örökség részének tekintette, hangsúlyozva, hogy e nyelvek fennmaradásának elsődleges feltétele a gyermekek oktatása.

⁵⁵ Sénat, Journal officiel de la République française, Compte rendu intégral, séance du jeudi 10 décembre 2020. Letöltés helye: <https://www.senat.fr/>, letöltés ideje: 2025.12.09.

A centrista felszólalók közül arra hívták fel a figyelmet, hogy a breton és más regionális nyelvek hosszú távú fennmaradása csak akkor biztosítható, ha az állam és a helyi közösségek egyaránt aktív szerepet vállalnak. A republikánus Max Brisson – pártja többségi álláspontjától eltérően – támogatásáról biztosította a javaslat egyes oktatási rendelkezéseit, különös tekintettel a baszk nyelv védelmére. A kormánytöbbséghez tartozó Teva Rohfritsch (RDPI⁵⁶) szintén nyitottságát fejezte ki a nyelvi sokszínűség iránt, és a helyi kultúra és oktatás közötti kapcsolat fontosságát hangsúlyozta. Abdallah Hassani (RDPI, Mayotte) pedig a shimaoré és kibushi nyelvek elismerésének szükségességére hívta fel a figyelmet, az egyenlőség elvéből kiindulva. A támogató felszólalások általános érvrendszere a regionális nyelvek identitásképző és kulturális szerepére, a gyermekek oktatásának meghatározó jelentőségére, valamint arra az álláspontra épült, hogy a kulturális sokszínűség erősíti – és nem gyengíti – a köztársasági egységet. A támogatók szerint a javaslat tiszteletben tartja a francia nyelv elsődlegességét, miközben hatékonyabb eszközöket biztosít a regionális nyelvek megőrzésére.

A kormány részéről Jean-Michel Blanquer oktatási miniszter (RDPI) elismerte ugyan a regionális nyelvek értékét, de arra figyelmeztetett, hogy a törvény bizonyos rendelkezései megbontanák a közoktatás egységét, illetve veszélyeztetnék a *„Köztársaság nyelve a francia”* alkotmányos elv érvényesülését. A republikánus padsorból több felszólaló arra hivatkozott, hogy a regionális nyelvek túlzott támogatása erősítheti a regionális identitásokat a nemzeti kohézió rovására, valamint növelheti az egyenlőtlenségeket az iskolák közötti erőforrás-elosztásban. Többen kifogásolták a magánintézmények – különösen az immerzív oktatást nyújtó iskolák – közpénzből történő támogatásának lehetőségét is, alkotmányossági aggályokat megfogalmazva, amelyek később összhangban állónak bizonyultak az Alkotmánytanács érveivel.

A vita során a felszólalók megközelítőleg kétharmada támogatta a javaslatot, míg a hozzászólók mintegy egyharmada ellenezte. Politikai értelemben a baloldali frakciók (SER, GEST) és a centristák (UC)

⁵⁶ Az RDPI rövidítés a Rassemblement Des Parlementaires de la Majorité Présidentielle kifejezést takarja, azaz a „Köztársasági Elnök többségi parlamenti frakciója”.

körében mutatkozott széles körű támogatás, míg az ellenérvek elsősorban a kormány részéről, illetve a Republikánusok (LR) többségi véleményéből érkeztek. A törvényjavaslat szenátusi fogadtatása tehát egyértelműen megosztottságot mutatott, azonban a támogatók számbeli túlsúlya hozzájárult ahhoz, hogy a szöveg végül sikeresen folytathatta útját a jogalkotási eljárásban.

A 2021. április 8-i második nemzetgyűlési olvasat során⁵⁷ a Nemzetgyűlés folytatta a regionális nyelvek védelmét és támogatását célzó törvényjavaslat részletes cikkelyvitáját. A vita alapján kirajzolódott, hogy a képviselők többsége támogatja a javaslat kulturális célkitűzéseit, ugyanakkor több, elsősorban oktatáspolitikai és alkotmányossági természetű aggály is megfogalmazódott, különösen az immerzív oktatás és a magánoktatási intézmények finanszírozási szabályainak módosítása kapcsán. A vita egyik meghatározó tényezője a kormányzati álláspont volt, amely több lényeges kérdésben eltért a javaslatot kezdeményező és széles körben támogatók véleményétől.

A törvényjavaslat támogatói elsősorban a baloldali frakciókból (különösen a *Socialistes et apparentés*, a GDR és több független baloldali képviselő), a centrista és regionális kötődésű csoportokból (*Libertés et Territoires*, EDS), valamint egyes, régióikhoz erősen kötődő republikánus képviselőkől (LR) kerültek ki. Kiemelt szerepe volt a javaslat benyújtójának, Paul Molacnak (*Libertés et Territoires*), akinek felszólalása a vitát tartalmilag meghatározta.

Paul Molac a törvényjavaslatot a regionális nyelvek fennmaradását biztosító, első átfogó francia jogszabályként mutatta be, amely a kulturális örökség védelmét és a regionális nyelvi oktatás hozzáféréseinek kiterjesztését egyaránt szolgálja. Érvelése szerint a regionális nyelvek – az UNESCO besorolása alapján – súlyosan veszélyeztetett helyzetben vannak, és a jelenlegi jogi és intézményi keretek nem garantálják megőrzésüket. A javaslat célja, hogy a szülők és diákok számára valódi választási szabadságot teremtsen a nyelvi programok között, és hogy az immerzív oktatás állami, és nem kizárólag magánintézményi

⁵⁷ Assemblée nationale, Journal officiel de la République française. Compte rendu intégral, séances du jeudi 8 avril 2021. Letöltés helye: <https://www.assemblee-nationale.fr/>, letöltés ideje: 2025.12.09.

keretek között is jogszerűen működhessen. Molac hangsúlyozta, hogy a javaslat semmilyen módon nem veszélyezteti a francia nyelv elsődlegességét, hanem épp ellenkezőleg: kiegészítő módon járul hozzá a nyelvi kompetenciák fejlődéséhez és a nemzeti egység kulturális sokszínűsége alapuló megerősítéséhez. A törvény elfogadását történelmi lépésnek nevezte, amely először biztosítana pozitív jogi védelmet a franciaországi regionális nyelvek számára.

A támogatói felszólalások közös eleme volt annak hangsúlyozása, hogy a regionális nyelvek a francia nemzeti kulturális örökség elidegeníthetetlen alkotóelemei. A hozzászólók szerint a nyelvi sokszínűség nem veszélyezteti, hanem gazdagítja a Köztársaság egységét, és hozzájárul a területi identitások megerősítéséhez, valamint a helyi közösségek kohéziójához. A vita során többen kiemelték az oktatás meghatározó szerepét a nyelvek fennmaradásában: a korai nyelvtanulás – különösen az óvodai és általános iskolai szakaszban – nemcsak kulturális, hanem pedagógiai előnyökkel is jár, és megalapozza a más idegen nyelvek könnyebb elsajátítását.

A támogatók szerint a kulturális ismeretek és a nyelvtanítás egymást erősítő, organikus egységet alkotnak, ezért a regionális kulturális tartalmak hangsúlyosabb megjelenítése az oktatási programokban indokolt.

A javaslat ellenzői a vita során kisebbséget képeztek, és elsősorban a kormánypárti LaREM / RDPI frakció egy részéből, valamint a konzervatív LR-frakció tagjaiból kerültek ki.

A kormány álláspontját Jean-Michel Blanquer oktatási miniszter részletes felszólalása ismertette. A miniszter a regionális nyelvek védelmét és oktatását a francia alkotmányos rend kettős pillérén – az egységes köztársasági nyelv (Alkotmány 2. cikk) és a regionális nyelvek mint nemzeti örökség (75-1. cikk) – belüli egyensúly kérdéseként határozta meg. Felszólalásában hangsúlyozta, hogy a francia közoktatás már jelenleg is jelentős mértékben támogatja a regionális nyelvek tanítását, mintegy 120.000 tanulót érintően, és e terület fejlődése nem igényel újabb törvényi beavatkozást. A miniszter szerint az immerzív oktatás alkotmányos és társadalmi kockázatokat rejt: túlzott alkalmazása gyengítheti a francia nyelv ismeretét. Blanquer ezért a törvényjavaslat azon cikkeivel szemben foglalt állást, amelyek az immerzív

oktatás és a magániskolák önkormányzati finanszírozásának kiterjesztését célozták, mivel azok szerinte túlterjeszkednek az oktatási egyensúly és a helyi önrendelkezés keretein.

Blanquer hangsúlyozta, hogy az immerzív oktatás kiterjesztése a francia, mint közös köztársasági nyelv visszaszorulásához vezethet, és hogy bizonyos politikai erők hátsó szándékkal használhatnák fel e modellt területi vagy identitáspolitikai célokra. A miniszter nem nevezi meg expliciten, hogy az általa említett „hátsó szándékok” milyen természetűek. Ugyanakkor a felszólalás szövegéből kirajzolódik, hogy aggályai olyan politikai és területi dimenziókra utalnak, amelyek a regionális nyelvoktatás kérdését túlmutatón, sajátos regionális identitáspolitikai mozgásokkal kapcsolják össze. Mindenekelőtt Blanquer hangsúlyozza, hogy az immerzív oktatás nem válhat általánossá, mert ez a rendszer „diwanizációjához”⁵⁸ vezetne.⁵⁹

Ezt a gondolatot tovább árnyalja a miniszternek az a megjegyzése, miszerint az immerzív iskolák körül olyan szervezett és motivált csoportok jelennek meg, amelyek jelentős energiákat mozgatnak meg bizonyos regionális nyelvi modellek terjesztése érdekében. Blanquer számára ezek a „túlzott aktivitással” jellemezhető csoportok már önmagukban jelzik, hogy az immerzív oktatás kérdése nem csupán pedagógiai, hanem társadalmi-politikai kérdésekkel is összefügg. A miniszter a történeti-államelméleti síkra is kitekintett, amikor figyelmeztetett, hogy az „*lilyen*” döntések előtt szem előtt kell tartanunk Európa történelmi és geopolitikai összefüggéseit.”⁶⁰ Ez a mondat, amely a regionális nyelvoktatást európai geopolitikai összefüggésekbe helyezte, szintén arra utalt, hogy szerinte a kérdés nem mentes bizonyos identitáspolitikai vagy regionális autonómiatörekvésektől. A geopolitikai dimenzió említése olyan háttérmotívumokra enged következtetni, amelyek túlmutatnak a szigorúan vett oktatáspolitikai téren, és egyes

⁵⁸ A Diwan olyan breton nyelvű iskolahálózat Franciaországban, ahol a gyerekek kezdetben főként bretonul tanulnak, majd fokozatosan sajátítják el a franciát is.

⁵⁹ „Je ne veux pas une „diwanisation” du système, ni une universalisation de l’immersion.”

⁶⁰ « Il faut garder une conscience historique et géopolitique de la situation européenne au moment de prendre de semblables décisions. »

régiók – például a baszk vidék – sajátos történelmi dinamikáira reflektálnak. E gondolatívet teszi végül explicitté – bár tartalmát továbbra is implicit módon hagyva – az a kijelentés, amely közvetlenül utal hátsó szándékokra: „Vannak, akik hátsó szándékokkal állnak ki e rendelkezés mellett; és képesek is lesznek kihasználni egy ilyen eszközt.”⁶¹

Több ellenzéki felszólaló – főként az LR részéről – kifogásolta, hogy a javaslat túlzott terheket róhat az önkormányzatokra, korlátozhatja azok finanszírozási autonómiáját, illetve a magániskolák támogatására vonatkozó szabályok módosításával növelheti az oktatási rendszer egyenlőtlenségeit. Az ellenzői érvrendszer fontos eleme volt annak hangsúlyozása, hogy a javaslat bizonyos rendelkezései a közoktatás egységét is érinthetik.

A vita tanúsága szerint a Nemzetgyűlésben a felszólaló képviselők mintegy kétharmada támogatta a törvényjavaslatot. A támogatók széles politikai spektrumot fedtek le, a baloldali, centrista és regionális kötődésű frakcióktól egészen a regionális érintettségű republikánus képviselőkig. Az ellenzői oldal érvei elsősorban az Alkotmány 2. cikkéből fakadó nyelvi egység követelményére, a finanszírozási egyenlőtlenségek kockázatára és a közoktatási rendszer szerkezeti egységének védelmére összpontosultak.

A szavazás eredményeként a Nemzetgyűlés elfogadta a törvényjavaslatot, amely így a regionális nyelvek jogi, kulturális és oktatáspolitikai státuszának megerősítése irányába tett, az elmúlt évtizedben kiemelkedően jelentős előrelépést valósított meg.

6.2 Az Alkotmánytanács döntése és társadalmi fogadtatása

A Macron-féle *La République En Marche* párt 60 képviselője a szavazást követően alkotmányossági vizsgálatot kért. Beadványukban⁶² a

⁶¹ « Certains défendent ce dispositif avec des arrière-pensées ; ils sauront se saisir d'un tel outil. »

⁶² Az Alkotmánytanácshoz benyújtott képviselői beadvány: Saisine par 60 députés. 2021. április 22. Letöltés helye: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/>, letöltés ideje: 2025.12.09.

törvény egyetlen cikkelyére kérték az alkotmányellenesség megállapítását, azonban az Alkotmánytanács egészében vizsgálta a törvényt, és két, kulcsfontosságú cikkelyt semmisített meg: egyrészt az immerzív oktatásra vonatkozó részeket, másrészt a diakritikus írásjelek anyakönyvezésének lehetőségét.⁶³ (A törvény hatályos szövegének magyar nyelvű fordítását lásd a függelékben.)

Az Alkotmánytanács ítélete értelmében az Alkotmány 2. cikkelye, mely a franciát deklarálja a Köztársaság nyelvéné, nem tiltja meg az állam és a területi önkormányzatok számára, hogy regionális nyelveket népszerűsítő egyesületeket támogassanak.⁶⁴ Ugyanakkor a regionális nyelvek védelme nem történhet a törvényben előírt nyelvi oktatás által. Egy regionális nyelv oktatási intézményben zajló hivatalos kommunikációra használása, valamint egyes tantárgyak francia helyett regionális nyelven történő oktatása az Alkotmánytanács értelmezésében azért alkotmányellenes, mert szembe megy a 2. cikkellyel.⁶⁵ A francia helyesírástól eltérő diakritikus írásjelek használata pedig a magánszférából kilépve a közigazgatásban is elismerné egy másik nyelv használatának jogát, ami szintén a 2. cikkely rendelkezéseivel ellentétes.⁶⁶

6.3 Az Alkotmánytanács döntésének társadalmi fogadtatása

Az Alkotmánytanács döntését követően az Európai Hálózat a Nyelvi Egyenlőségért (ELEN) és francia tagszervezetei panaszt nyújtottak be az ENSZ-hez a francia állam által regionális nyelvekkel szemben alkalmazott diszkrimináció miatt. Meglátásuk szerint az Alkotmánytanács döntése gyakorlatilag értékvesztette a Molac-törvényt. A panaszt benyújtók szerint a nyelvi jogok védelme alapjognak minősül, az Alkotmánytanács döntése pedig a nyelvi közösségek túlélését fenyegeti.⁶⁷

⁶³ Conseil constitutionnel, décision n° 2021-818 DC, 2021. május 21.

⁶⁴ U.o. 7. és 8. pontok.

⁶⁵ U.o. 16., 18-20. pontok

⁶⁶ U.o. 22. pont

⁶⁷ Gouerou 2021.

Az ENSZ Emberi jogi tanácsa szigorúnak bizonyult az Alkotmánytanács döntésével szemben. „Attól tartunk, hogy ezen döntés elfogadása és alkalmazása komoly jogsértéssel jár a nyelvi kisebbségek alapjogaival kapcsolatban” – írták a francia kormánynak küldött levélben.⁶⁸ Kiemelik a megkülönböztetett bánásmódot az angol nyelv és a franciaországi kisebbségi nyelvek között az állami iskolákban: az angol nyelvű képzések minden formája tolerált, míg a kisebbségi nyelveken való immerzív oktatás tilos. Meglátásuk szerint a döntés sértheti többek közt az emberi méltóság, a szabadság és az egyenlőség jogát, a diszkrimináció tilalmát, valamint Franciaország történelmi nyelveit beszélő polgárainak identitását. Alkalmazása ellentétbe állíthatja Franciaországot az olyan nemzetközi kötelezettségeivel melyeket a gyerekek jogairól szóló ENSZ egyezmény, a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, valamint a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezménye is előír.⁶⁹

A Molac-törvény részleges megsemmisítése – különösen az immerzív oktatásra és a diakritikus jelek anyakönyvi használatára vonatkozó részeké – Franciaország több régiójában váltott ki határozott és sokrétű reakciókat. Bár a törvény elfogadása eleve nagy várakozással járt a helyi nyelvi közösségekben, az Alkotmánytanács döntése a legtöbb térségben csalódást, sőt egyes helyeken tiltakozó megmozdulásokat eredményezett. Korzikán a civil társadalom különösen erőteljesen lépett fel: a „*Pour que vivent nos langues*” hálózat és más korzikai egyesületek tüntetéseket szerveztek – többek között a bastiai prefektúra előtt –, a helyi sajtó pedig társadalmi felháborodásról számolt be.⁷⁰ A civil szervezetek és politikai vezetők egyaránt bírálatot fogalmaztak meg, attól tartva, hogy a döntés tovább növeli a korzikai nyelv körüli jogi

⁶⁸ A levelet a kanadai Fernand de Varennes, az ENSZ kisebbségi ügyekért felelős különleges jelentéstevője; a görög Alexandra Xanthati, kulturális jogokért felelős különleges jelentéstevője; és a burkinai Koumbou Boly Barry, oktatásért felelős különleges jelentéstevő írta alá. A levélben javaslatokat tesznek a francia kormánynak az Alkotmánytanács döntésével kapcsolatban, ezeket azonban Franciaország nem köteles végrehajtani.

⁶⁹ FRA 3/2022 sz. ENSZ Közlemény, valamint UN Special Procedures issues official communication to France over discrimination against territorial languages, following ELEN complaint, ELEN sajtóközlemény, 2022. július 1., Letöltés helye: <https://elen.ngo/>

⁷⁰ Santana 2021.

bizonytalanságot és változatlanul politikai érzékenységgel terhelt marad a kérdés. A régióban külön visszhangot váltott ki Paul Molac reakciója, miszerint „*Nincs olyan állami előírás, amelyhez alkalmazkodnunk kellene, és amely megmondaná, milyeneknek kell lennünk!*”⁷¹, érzékeltetve, hogy a parlamenti többséggel elfogadott törvényt a helyi közösségek nem központi adminisztratív keretként, hanem identitásuk megőrzésének eszközeként tekintik.

Elzászban a *Conseil Culturel d'Alsace* és más regionális nyelvi szervezetek elemzései rámutattak arra, hogy a Molac-törvény és annak alkotmánytanácsai értelmezése felszínre hozta az elzászi nyelvvel kapcsolatos régi vitákat: mit nevezünk pontosan elzászi nyelvnek, milyen státuszt kaphat az oktatásban, és hogyan illeszkedik mindez a francia nyelvközpontú jogi keretekbe.⁷² A regionális sajtó külön kiemelte, hogy az immerzív oktatás került leginkább veszélybe, ami helyi szereplők szerint tovább gyengítheti az elzászi nyelv iskolai jelenlétét.⁷³ Bretagne-ban a Diwan immerzív iskolahálózat volt az egyik leghatározottabb támogatója a Molac-törvénynek, és a döntést mély csalódottsággal fogadta, mivel az immerzív oktatás alkotmányellenesnek minősítése veszélybe sodorja a regionális nyelvű iskolák több mint 50 éve működő modelljét.⁷⁴ Bretagne régió politikai vezetése szintén gyorsan megszólalt: közleményeik szerint nem szabad engedni, hogy a döntés visszavesse a regionális nyelv helyzetének javítására tett törekvéseket.⁷⁵ Baszkföldön a Seaska iskolahálózat ugyancsak elítélte az Alkotmánytanács döntését. A baszk immerzív iskolák attól tartanak, hogy a döntés az immerzív modell végét és a baszk nyelv lassú eltűnését jelentheti.⁷⁶

⁷¹ Mari 2023.

⁷² Erhart 2021, Morin és Gasquet-Cyrus 2021.

⁷³ Pfeffer 2021.

⁷⁴ *Diwan anticonstitutionnel!*, Sajtóközlemény, 2021. május 21., <https://www.diwan.bzh/>

⁷⁵ Proposition de loi sur les langues régionales: Le Président de Région réagit à la censure du Conseil constitutionnel, Sajtóközlemény, 2021. május 21., <https://www.bretagne.bzh>, letöltés ideje: 2025.12.09.

⁷⁶ *L'Enseignement immersif en danger!*, Seaska közlemény és mobilizációs felhívás, 2021. május 28., <https://seaska.eus/>, letöltés ideje: 2025.12.09.

A régiók reakcióiban közös mintázatok rajzolódtak ki. Szinte minden érintett térség civil szereplői egységesen támogatták a törvényt, és csalódottságukat fejezték ki a döntés miatt. Szerte Franciaországban aggodalmat váltott ki, hogy az immerzív oktatás jogi státusza és finanszírozása bizonytalanná válhat. Emellett több térségben politikai mozgósítás is követte a döntést: regionális vezetők szólaltak meg, prefektúrák előtt tüntetések tartottak, és intézményi közlemények sora jelezte, hogy a Molac-törvény ügyében a regionális közösségek továbbra is kiállnak érdekeik érvényesítése mellett.

7 Konklúzió

Franciaország nyelvi öröksége Európa egyik leggazdagabbja. Kétségtelen, hogy a franciák kevesebb mint 10%-a beszél valamely regionális nyelvet, de ez viszonylag magas arány egy olyan országban, amely vonakodik azok védelmétől.⁷⁷

A francia regionális nyelvek státuszának vizsgálata jól mutatja, hogy a francia állam és jogrend sajátos kettősséggel közelít a kulturális sokszínűség kérdéséhez: miközben deklarátívan a nemzeti örökség részének ismeri el a regionális nyelveket, továbbra is fenntartja azt az alkotmányos értelmezést, amely szerint a kollektív jogok bármely formája összeegyeztethetetlen az állami egység elvével. A kutatás hipotézise – miszerint a francia nyelvpolitika strukturális korlátai alapvetően akadályozzák a regionális vagy kisebbségi nyelvek hatékony jogi védelmét – a vizsgált jogalkotási és alkotmánytanácsi folyamatok alapján igazoltnak tekinthető.

A politikai és szakpolitikai viták egyértelműen megmutatták, hogy a regionális nyelvek támogatása körüli diskurzus nem pusztán nyelvészeti vagy oktatáspolitikai kérdés, hanem mélyen beágyazódik Franciaország történeti államfelfogásába. A többségi narratíva továbbra is a francia nyelv egységteremtő, identitásképző szerepére épül, amelyet az Alkotmánytanács következetes gyakorlata is megerősít. Az olyan

⁷⁷ Frangi 2007, 681.

döntések, amelyek a kollektív jogok elutasítására vagy a kötelező két-nyelvűség tilalmára hivatkoznak, világosan jelzik, hogy a jogi keretek szűk mozgásteret biztosítanak a regionális nyelvek intézményes megerősítésére.

Ezzel szemben a parlamenti viták és a társadalmi támogatottság arról tanúskodnak, hogy a regionális nyelvek kulturális és identitásképző szerepe széles körben elismert. A Molac-törvény elfogadása, majd részleges alkotmánytanács megsemmisítése jól szemlélteti ezt a feszültséget: a jogalkotó képes előrelépést tenni a nyelvi örökség védelmében, ám az alkotmánybíráskodás által meghatározott keretek következetesen korlátozzák az oktatási és finanszírozási reformok mélységét. Miközben tehát a 2008-as alkotmánymódosítással és a Molac-törvényvel a kulturális státusz formálisan erősödik, a regionális nyelvek mindennapi használhatóságát befolyásoló intézményi változások csupán részben valósulnak meg.

A Molac-törvényt övező alkotmányos aggályok ismét egyértelművé tették, hogy még ha lenne is politikai támogatása az ET Nyelvi Charta ratifikációjának, az minden bizonnyal továbbra is az Alkotmánytanács ellenkezésébe ütközne. Jelenlegi alkotmányértelmezés szerint ugyanis a kisebbségek számára bármilyen többletjogosultság elismerése sértené a francia nyelvet annak hivatalos nyelvi minőségében, ahogy a Köztársaság oszthatatlanságát és a francia nép egységét is.

A vizsgált eredmények alapján megállapítható, hogy a francia kisebbségvédelmi rendszer továbbra is a republikánus állameszme centralizáló olvasatára épül, amely nem teszi lehetővé a regionális nyelvek olyan szintű elismerését, amely érdemben hozzájárulhatna fennmaradásukhoz. Ez az alkotmányos doktrína azonban nemcsak a franciaországi reformok lehetőségét korlátozza, hanem európai szinten is blokkoló hatást fejt ki. Mivel a kisebbségvédelem nem tartozik az Európai Unió hatáskörei közé, bármilyen uniós szintű jogalkotási kompetencia létrehozása szerződésmódosítást igényelne, amelyhez a tagállamok egyhangú döntése szükséges. Franciaország következetes, kollektív jogokat elutasító alkotmányos álláspontja mellett nem reális az a várakozás, hogy az EU a közeljövőben intézményes, kollektív szintű kisebbségvédelmi rendszert hozzon létre.

Függelék

A regionális nyelvek védelméről és támogatásáról szóló 2021-641. sz. törvény (2021. május 21.) (A szerző fordítása)

„I. Fejezet: A regionális nyelvek örökségének védelméről (1-6. cikk)

1. cikk

Az örökségvédelmi törvénykönyv L. 1. cikke második bekezdése az alábbiak szerint módosul:

1. A szöveg kiegészül az alábbi szavakkal: „és a nyelvi örökséggel, amelyet a francia nyelv és a regionális nyelvek alkotnak”;

2. Az alábbi mondat kerül hozzáadásra: „Az Állam és a helyi önkormányzatok közreműködnek e nyelvek oktatásában, terjesztésében és előmozdításában.”

2. cikk

Az örökségvédelmi törvénykönyv L. 111-1. cikkének 5. pontjában a „művészet” szó után a mondat vége az alábbiak szerint módosul: „, a régészet vagy a francia nyelv és a regionális nyelvek ismerete.”

3. cikk

A francia nyelv használatáról szóló 1994. augusztus 4-i 94-665. számú törvény 21. cikke az alábbiak szerint módosul:

„21. cikk – Jelen törvény rendelkezései nem akadályozzák a regionális nyelvek használatát, valamint az ezek érdekében folytatott köz- vagy magánkezdeményezéseket.”

4. cikk

[A 2021. május 21-i, 2021-818 DC számú határozat a rendelkezést alkotmányellenesnek nyilvánította.]

5. cikk

Az oktatási törvénykönyv L. 372-1. cikke hatályát veszti.

6. cikk

Az oktatási törvénykönyv L. 442-5-1. cikkének hatodik és hetedik bekezdését felváltja az alábbi bekezdés:

„A települések közötti megállapodás tárgyát képezi az a pénzügyi hozzájárulás, amelyet a lakóhely szerinti település nyújt, ha a tanuló

más település területén található, társulási szerződéses rendszerben működő, az L. 312-10. cikk 2. pontja szerinti regionális nyelvi oktatást nyújtó elsőfokú magánoktatási intézménybe jár, feltéve, hogy a lakóhely szerinti településen nem áll rendelkezésre regionális nyelvi oktatást biztosító iskola.”

II. Fejezet: A regionális nyelvek oktatása (7. cikk)

7. cikk

Az oktatási törvénykönyv III. könyve I. címének II. fejezetében a 4. szakasz kiegészül az alábbi L. 312-11-2. cikkel:

„L. 312-11-2. cikk – Az L. 312-11-1. cikk sérelme nélkül, az Állam és a régiók, Korzika közössége, az Elzászi Európai Közösség, illetve az Alkotmány 73. cikke alá tartozó területi közigazgatási közösségek között létrejövő megállapodások keretében a regionális nyelv tanítása az érintett területek egészén vagy egy részén az óvodákban, általános iskolákban, és gimnáziumokban a rendes órarend keretében oktatott tantárgy, annak érdekében, hogy a regionális nyelv oktatását minden tanuló számára biztosítsák.”

III. Fejezet: Közzolgáltatások: többnyelvű jelzőtáblák és regionális nyelvi diakritikus jelek anyakönyvi iratokban (8–11. cikk)

8. cikk

A közigazgatási egységek biztosíthatják területük egészén vagy egy részén a francia nyelvű feliratok és jelzések regionális nyelv(ek) re történő fordításának megjelenítését középületeken, közutakon, vízi közlekedési útvonalakon, közlekedési infrastruktúrákon, valamint a legfontosabb intézményi kommunikációs felületeken, azok elhelyezése vagy megújítása alkalmával.

9. cikk

[A 2021. május 21-i, 2021-818 DC számú határozat a rendelkezést alkotmányellenesnek nyilvánította.]

10. cikk

A Kormány évente jelentést nyújt be a Parlamentnek azon gyermekek fogadásáról, akiknek családja a lakóhelyhez lehető legközelebbi regionális nyelvű óvodai vagy kisgyermekkori képzést igényelte.

11. cikk

A Kormány évente jelentést nyújt be a Parlamentnek az Állam, a területi önkormányzatok és a regionális nyelvek előmozdításáért létrejött egyesületek között megkötött, ezen nyelvek oktatására irányuló, köz- vagy magánjogi státusz szerint létrehozott oktatási intézményekre vonatkozó külön megállapodásokról, valamint arról, hogy milyen lehetőség kínálkozik arra, hogy a regionális nyelvek teljes immerzív pedagógiáját alkalmazó egyesületi iskolák egyszerű vagy társulási szerződést köthessenek az Állammal.”

Irodalomjegyzék

Könyv

Grandhomme, Jean-Noël; Audigier, François és Lamarre, Jean (szerk.): *Identités nationales / identités régionales dans l'espace de la francophonie (Europe et Amérique du Nord) des années 1960 à nos jours*. Presses de l'Université Laval, 2022.

Könyvfejezet

Frangi, Marc: Les langues régionales, enjeu constitutionnel? In: *Renouveau du droit constitutionnel, Mélanges en l'honneur de Louis Favoreu*, Paris, Dalloz, 2007.

Renaut, Alain: Le débat français sur les langues régionales, In: Kymlicka, Will – Measure, Sylvie (szerk.): *Comprendre les identités culturelles, sous la direction de Will Kymlicka et Sylvie Measure*, Paris: Presses universitaires de France, 2003, 381-400.

Viaut, Alain: Apport et réception française de la Charte européenne des langues régionales ou minoritaires: approche sociolinguistique. In: *Revue d'études comparatives Est-Ouest*, vol. 33, 2002, n°1. Dossier: Points de vue sur le Charte européenne des langues régionales ou minoritaires, Gilles Lepesant (dir.). pp. 9-48. <https://doi.org/10.3406/receo.2002.3131>

Vibert, Stéphane: 8. Les minorités culturelles. In: Marc Chevré – Isabelle Gusse (szerk.): *La France depuis de Gaulle*, Presses de l'Université de Montréal, 2010, <https://doi.org/10.4000/books.pum.8386>

Folyóiratcikk

Benoît-Rohmer, Florence: Les langues officielles de la France. In: *Revue française de droit constitutionnel*, n° 45. 2001, 3-29.

Caillousse, Jacques: L'ordre de la langue. In: *Pouvoirs locaux. Les cahiers de la décentralisation*, n° 46, III. 2000, 100-108.

Le Bris, Catherine: Les Langues régionales dans la Constitution. In: *Revue du droit public*, 2009(3), 787-816.

Internetes hivatkozás

„angues régionales: Jacques Chirac refuse une révision de la Constitution, Les Echos, 1999.06.24., Letöltés helye: <https://www.lesechos.fr>, letöltés ideje: 2025.02.03.

Redéfinir une politique publique en faveur des langues régionales et de la pluralité linguistique interne, Rapport présenté à la ministre de la Culture et de la Communication par le Comité consultatif pour la promotion des langues régionales et de la pluralité linguistique interne, Ministère de la Culture, 2013, Letöltés helye: <https://www.culture.gouv.fr/>, letöltés ideje: 2025.02.03.

Assemblée nationale, Journal officiel de la République française. Compte rendu intégral, séance du jeudi 22 mai 2008, Letöltés helye: <https://www.assemblee-nationale.fr>, letöltés ideje: 2025.02.12.

Assemblée nationale, Journal officiel de la République française. Compte rendu intégral, séances du mercredi 9 juillet 2008. Letöltés helye: <https://www.assemblee-nationale.fr>, letöltés ideje: 2025.02.12.

Assemblée nationale, Journal officiel de la République française. Compte rendu intégral, séances du jeudi 8 avril 2021. Letöltés helye: <https://www.assemblee-nationale.fr/>, letöltés ideje: 2025.02.03.

Assemblée nationale, Journal officiel de la République française. Compte rendu intégral, séances du 22 janvier 2014, Letöltés helye: <https://www.assemblee-nationale.fr>, letöltés ideje: 2025.03.12.

Assemblée nationale, Journal officiel de la République française. Compte rendu intégral, séances du 28 janvier 2014. Letöltés helye: <https://www.assemblee-nationale.fr>, letöltés ideje: 2025.02.03.

Carcassonne, Guy: Etude sur la compatibilité entre la Charte européenne des langues régionales ou minoritaires et la Constitution, Rapport au Premier ministre, Vie Publique, 1998, Letöltés helye: <https://www.vie-publique.fr/>, letöltés ideje: letöltés ideje: 2025.02.03.

Cerquiglini, Bernard: Les langues de la France, Rapport au Ministre de l'Education Nationale, de la Recherche et de la Technologie, et à la Ministre de la Culture et de la Communication, Vie Publique, 1999, Letöltés helye: <https://www.vie-publique.fr/>, letöltés ideje: 2025.02.03.

Cerquiglini, Bernard: Les langues de la France, Rapport au Ministre de l'Education Nationale, de la Recherche et de la Technologie, et à la Ministre de la Culture et de la Communication, Vie Publique, 1999, Letöltés helye: <https://www.vie-publique.fr/>, letöltés ideje: 2025.02.03.

Décentralisation, identité territoriale, revendications... Le régionalisme français à l'épreuve du temps, Etude publiée à l'occasion de l'Université d'été de Régions et

- Peuples Solidaires, Ifop, 2025 augusztus, Letöltés helye: <https://www.ifop.com/>, letöltés ideje: 2025.10.24.
- Déclaration de l'Académie française: La langue de la République est le français, L'Académie française, 2008.06.12., Letöltés helye: <https://www.academie-francaise.fr>, letöltés ideje: 2025.11.04.
- Déclaration de M. Lionel Jospin, Premier ministre, en réponse à une question sur la décision du Conseil constitutionnel sur la charte européenne des langues régionales, à l'Assemblée nationale le 23 juin 1999, Vie Publique, Letöltés helye: <https://www.vie-publique.fr>, letöltés ideje: 2025.04.23.
- Déclaration de M. Nicolas Sarkozy, président de l'UMP et candidat à l'élection présidentielle, sur son projet présidentiel, Vie Publique, 2007. avril 2., Letöltés helye: <https://www.vie-publique.fr>, letöltés ideje: 2025.03.10.
- Diwan anticonstitutionnel!, Sajtóközlemény, Diwan, 2021. május 21., Letöltés helye: <https://www.diwan.bzh/>, letöltés ideje: 2025.02.03.
- Erhart, Pascale: L'alsacien n'existe pas : wàs isch los ? (qu'en est-il ?), Conseil Culturel d'Alsace, 2021. május 3. , Letöltés helye: <https://www.conseilculturel.alsace/>, letöltés ideje: 2025.09.25.
- Európa Tanács, Promotion de la ratification de la Charte européenne des langues régionales ou minoritaires en France, Letöltés helye: <https://www.coe.int>, letöltés ideje: 2025.04.13.
- Gouerou, Christian: „Langue bretonne. Plainte à l'ONU pour discrimination contre les langues régionales”, Ouest-France, 2021.07.23., Letöltés helye: <https://www.ouest-france.fr/>, letöltés ideje: 2025.02.03.
- Havasi János: „Nemzetállam vagy államnemzet?”, Országút, 2023. 12. 18. Letöltés helye: <https://országut.com/>, letöltés ideje: 2025.02.03.
- L'Enseignement immersif en danger !, Seaska közlemény és mobilizációs felhívás, Seaska, 2021. május 28., Letöltés helye: <https://seaska.eus/>, letöltés ideje: 2025.09.19.
- Les Français et les langues régionales”, Ifop, avril 1994, Letöltés helye: <https://www.ifop.com>, letöltés ideje: 2025.10.24.
- Mari, Nicole: Paul Molac : Il n'y a pas une norme d'Etat sur laquelle il faudrait plier et qui va nous dire ce que nous devons être! , Corse Net Infos, 2023. avril 21., Letöltés helye: <https://www.corsenetinfos.corsica>, letöltés ideje: 2025.09.19.
- Morin, Cameron; Gasquet-Cyrus, Médéric: Débat : les langues régionales peuvent-elles survivre sans politique linguistique?, Conseil Culturel d'Alsace, 2021. május 3. Letöltés helye: <https://www.conseilculturel.alsace/>, letöltés ideje: 2025.09.19.

- Pfeffer, Mathieu; Clerc, Jean-François: L'enseignement immersif au ban, les élus en ébullition, DNA, 2021. május 22., Letöltés helye: <https://www.dna.fr>, letöltés ideje: 2025.09.19.
- Poignant, Bernard: Rapport sur les langues et cultures régionales, Vie Publique, 1998, Letöltés helye: <https://www.vie-publique.fr/>, letöltés ideje: 2025.02.03.
- Programme électoral de M. François Hollande, député PS et candidat à l'élection présidentielle 2012, intitulé „Le changement c'est maintenant – Mes 60 engagements pour la France”, Vie Publique, Letöltés helye: <https://www.vie-publique.fr/>, letöltés ideje: 2025.02.03.
- Proposition de loi sur les langues régionales: Le Président de Région réagit à la censure du Conseil constitutionnel, Sajtóközlemény, Région de Bretagne, 2021. május 21., Letöltés helye: <https://www.bretagne.bzh>, letöltés ideje: 2025.09.19.
- Quelle(s) langue(s) pour la République? Le dilemme „diversité/unicité”, Colloque organisé par le Conseil de l'Europe et l'université Robert-Schuman de Strasbourg, 2002. április 12. Letöltés helye: <https://rm.coe.int/>, letöltés ideje: 2025.10.24.
- Santana, Livia: Langues régionales : après la censure du Conseil constitutionnel, le coup de colère des associations corses, Corse Net Infos, 2021. május 25, Letöltés helye: <https://www.corsenetinfos.corsica>, letöltés ideje: 2025.09.19.
- Sénat, Journal officiel de la République française, Compte rendu intégral, séance du jeudi 10 décembre 2020. Letöltés helye: <https://www.senat.fr/>, letöltés ideje: 2025.02.12.
- Sénat, Journal officiel de la République française. Compte rendu intégral, séance du 27 octobre 2015. Letöltés helye: <https://www.senat.fr/>, letöltés ideje: 2025.02.03.
- UN Special Procedures issues official communication to France over discrimination against territorial languages, following ELEN complaint, ELEN, 2022. július 1., Letöltés helye: <https://elen.ngo/>, letöltés ideje: 2025.02.03.
- UNESCO, Atlas des langues en danger dans le monde, UNESCO, 2010, Letöltés helye: unesdoc.unesco.org, letöltés ideje: 2025.02.23.
- Verrier, Maxime: „L'Europe, la France et les langues régionales : une relation compliquée ?”, Eurosorbonne, 2018.01.06., Letöltés helye: <https://www.taurillon.org/>, letöltés ideje: 2025.02.12.

Dokumentumok

ENSZ Emberi Jogi Tanács: OL FRA 3/2022 sz. ENSZ Közlemény (2022. május 31.)

ENSZ Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Bizottsága (CESCR): E/C.12/FRA/CO/3 számú Záró megjegyzések Franciaországról, a 2008. április 28.–május 16. között tartott negyvenedik ülészak országjelentés-vizsgálata alapján (2008. június 9.)

ENSZ Közgyűlés: A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (1966)

ENSZ Közgyűlés: A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (1966). 27. cikk francia fenntartása

ENSZ Közgyűlés: Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (1948)

ENSZ: Az Egyesült Nemzetek Alapokmánya (1945)

Európa Tanács: A Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája (1992)

Francia jogszabályok

Amendement rectifié n° 605 présenté par M. Warsmann, rapporteur au nom de la commission des lois, 2008. május 22. [online]. Letöltés helye: <https://www.assemblee-nationale.fr/>, letöltés ideje: 2025.10.04.

Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozata, 1789 [online]. Letöltés helye: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/>, letöltés ideje: 2024.12.03.

Franciaország Alkotmánya (1958. október 4.) [online]. Letöltés helye: <https://www.legifrance.gouv.fr/>, letöltés ideje: 2024.12.03.

Loi constitutionnelle n° 2008-724 du 23 juillet 2008 portant modernisation des institutions de la Ve République, Article 40 [online]. Letöltés helye: <https://www.legifrance.gouv.fr/>, letöltés ideje: 2024.12.03.

Loi n° 2021-641 du 21 mai 2021 relative à la protection patrimoniale des langues régionales et à leur promotion [online]. Letöltés helye: <https://www.legifrance.gouv.fr/>, letöltés ideje: 2024.12.03.

Proposition de loi relative à la protection patrimoniale des langues régionales et à leur promotion, n° 2548, déposée le 30 décembre 2019 [online]. Letöltés helye: <https://www.assemblee-nationale.fr/>, letöltés ideje: 2024.11.15.

Rapport n° 2654 fait au nom de la Commission des Affaires Culturelles et de l'Éducation sur la Proposition de loi relative à la protection patrimoniale des langues régionales et à leur promotion, par M. Paul Molac, 2020. február 5. [online]. Letöltés helye: <https://www.assemblee-nationale.fr/>, letöltés ideje: 2025.10.04.

Saisine des députés concernant la Loi n° 2021-641 du 21 mai 2021 relative à la protection patrimoniale des langues régionales et à leur promotion [online]. Letöltés helye: <https://www.assemblee-nationale.fr/>, letöltés ideje: 2024.11.15.

Texte n° 116 (2007–2008) modifié par le Sénat le 24 juin 2008 [online]. Letöltés helye: <http://www.senat.fr/>, letöltés ideje: 2025.10.06.

Jogesetek

Conseil d'État, Avis sur le projet de loi constitutionnelle autorisant la ratification de la Charte européenne des langues régionales ou minoritaires, 2015. július 30-i vélemény.

Conseil constitutionnel, Décision n° 91-290 DC, 1991. május 9-i döntés, „Loi portant statut de la collectivité territoriale de Corse”.

Conseil constitutionnel, Décision n° 94-345 DC, 1994. július 29-i döntés, „Loi relative à l'emploi de la langue française”.

Conseil constitutionnel, Décision n° 96-373 DC, 1996. április 9-i döntés, „Loi organique portant statut d'autonomie de la Polynésie française”.

Conseil d'État, Avis n° 245.722, 1996. szeptember 24-i vélemény, a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartájához való francia csatlakozás tárgyában.

Conseil constitutionnel, Décision n° 99-412 DC, 1999. június 15-i döntés, „Charte européenne des langues régionales ou minoritaires”.

Conseil constitutionnel, Décision n° 2011-130 QPC, 2011. május 20-i döntés, 3. pont.

Conseil d'État, n° 390.268, 2015. július 30-i döntés.

Conseil constitutionnel, Décision n° 2021-818 DC, 2021. május 21-i döntés.